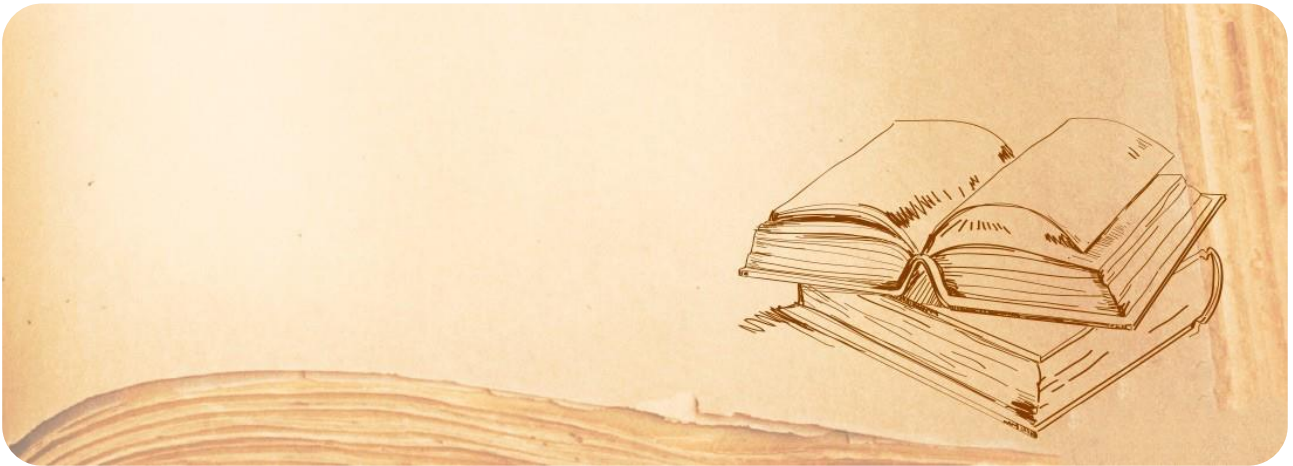

Людмила Боднарчук

**Готуємось до ЗНО: українська мова.
Українська література: нестандартні уроки.
(навчально – методичний посібник)**

Конспекти уроків.
Тренувальні завдання
“Тексти з графічними маркерами”

РЕЦЕНЗЕНТИ :

Дзик А. П., учитель – методист із зарубіжної літератури
Гермаківської ЗОШ І-ІІІ ступенів, заслужений учитель України.

Татарська Г. В., учитель – методист з української мови та літератури
Гермаківської ЗОШ І-ІІІ ступенів.

УКЛАДАЧ :

Боднарчук Л. В.

Готуємось до ЗНО: українська мова.

Тренувальні завдання

“Тексти з графічними маркерами”.

Українська література: нестандартні уроки.

Навчально – методичний посібник пропонує до уваги вчителів та учнів нові завдання з української мови у форматі зовнішнього незалежного оцінювання (ЗНО) “Тексти з графічними маркерами”. Читаючи тексти, виконуючи завдання, ти глибше пізнаватимеш світ, закріплюватимеш набуті знання, збагачуватимеш мовлення новими словами та поетичними висловами!

У посібнику розміщено поурочні конспекти нестандартних уроків з української літератури. Видання укладено відповідно до чинних програм з української мови та літератури для закладів загальної середньої освіти й програми ЗНО.

ПЕРЕДМОВА

Людина, яка любить і вмiє читати, – щаслива людина. Вона оточена безліччю розумних, добрих і вірних друзів. Друзі ці – книги. Як відомо, провідним у навчанні школярів сьогодні є компетентнісний підхід, що передбачає формування в дітей ключових предметних компетентностей, які стануть у пригоді молоді під час вирішення життєвих проблем. Ми тепер маємо покоління дітей, які занурені в різноманітні інноваційні технології, через що сприймають інформацію поверхово через зображення.

Розділ I містить нові завдання “Тексти з графічними маркерами” у форматі ЗНО з української мови, які допоможуть учням перевірити свої знання, підкажуть, над якими темами треба ще попрацювати. Це 20 текстів різних за ступенем складності, цікавих як за тематикою, так і за лексичним вираженням. Виконання завдань надасть учням можливість задовільнити пізнавальні потреби, позитивно вплине на формування духовного світу школярів і, звичайно, збагатить словниковий запас. Відомо, що грамотність – ахіллесова п’ята багатьох людей, і бути грамотним – царина гострих необхідностей і нагальних викликів сьогодення. Це допоможе вчителю організувати ґрунтовне системне опрацювання мовного матеріалу як з одним учнем, так і з цілим класом, ефективно проконтролювати рівень знань і вмінь школярів, виявити прогалини й скоригувати діяльність для їх усунення. Крім того, завдання Розділу I посібника “Тексти з графічними маркерами” можуть бути використані для поточного оцінювання на уроках української мови. Працюючи з тестами, учні зможуть об’єктивно оцінити рівень своєї мовної підготовки та спланувати індивідуальну роботу для її вдосконалення. Система завдань, окрім відновлення первісного тексту, спрямована на максимальну активізацію розумової діяльності школярів, комплексного опрацювання певного питання. Запитання тестового характеру допоможуть учню не лише перевірити засвоєння теоретичних знань, а й виявити рівень практичних умінь і навичок, пов’язаних із орфографічною, лексичною, пунктуаційною вправністю.

Для полегшення перевірки виконання завдань “Тексти з графічними маркерами” додано перелік правильних відповідей.

Охоплення в тестових завданнях мовного матеріалу з усіх розділів шкільного курсу української мови є основою для успішного використання посібника в навчальному процесі, для підвищення рівня мовної компетенції. Сподіваюся, що запропоновані нові завдання у форматі ЗНО з української мови допоможуть учням гарно підготуватись та успішно пройти випробовування.

Розділ II збірника містить поурочні розробки конспектів уроків з української літератури, які складені у відповідності до вимог чинної програми. Вони стануть у нагоді при підготовці до проведення сучасного уроку літератури, успіх якого залежить від культури новітнього художнього мислення та «душевного сприйняття», адже через художній твір читач має змогу пізнати естетику, глибоко сприйняти мистецтво слова, збагатити свій кругозір чи навіть збагнути своє призначення в цьому світі.

Розділ І

**Тести з графічними маркерами
(Нові завдання з української мови у форматі ЗНО)**

Текст 1

Завдання стосується речень, що первісно, за іншого порядку їх, становили зв'язний текст.

Прочитайте речення й виконайте завдання до них.

- У наш час відомо багато видів отруйних риб.
- ◇ Ще в часи царювання єгипетських фараонів вважалося небезпечним вживати в їжу отруйних мешканців моря.
- ◇ У 1949 році на коралових островах Лине та Фанінг, розташованих уздовж майже прямої лінії по екватору, було зареєстровано 95 випадків загибелі людей, серед 229 постраждалих.
- Отруєння сталося від риби, яку вони до цього вживали десятиліттями.
- △ Протягом багатьох віків мешканцям островів Океанії було відомо що одна й та ж риба але добута в різних районах, може бути їстівною і навпаки дуже отруйною.

1. Зміст первісного тексту буде відновлено, якщо речення розташувати в послідовності, запропонованій у рядку

- А. ○◇□△
- Б. ○□◇△
- В. ○◇□△
- Г. ○□△◇
- Д. ○◇□△

2. Відокремленим означенням ускладнене речення, позначене

- А. ○
- Б. ◇
- В. □
- Г. ◇
- Д. △

3. Пунктуаційну помилку допущено в речення, позначеному

- А. ◇
- Б. □
- В. ○
- Г. △
- Д. ◇

4. Простими є речення, позначені

- А. ○□
- Б. △◇
- В. ○△
- Г. □△
- Д. ○◇

5. Слова власної назви є в реченнях, позначені

- А. ○◇
- Б. ◇◇
- В. △□
- Г. ◇△
- Д. △◇

Текст 2

Завдання стосується речень, що первісно, за іншого порядку їх, становили зв'язний текст.

Прочитайте речення й виконайте завдання до них.

◇ Дельфіни видають ультразвуки гортанню та, можливо, спеціальним органом, який знаходиться в передній частині голови, так званою жировою подушкою.

○ З пов'язкою на очах вони з радістю приносять речі за наказом дресирувальника.

◇ За допомогою ультразвукових хвиль дельфіни можуть виявляти перешкоди на своєму шляху та визначати природу об'єктів у воді.

□ Дехто з фахівців схильний до думки, що так дельфіни між собою «розмовляють», проте більшість вчених вважають таке припущення помилковим.

△ Та окрім ультразвуків, дельфіни видають багато інших різноманітних звуків, які чергуються, нібито складаються у слова.

1. Зміст первісного тексту буде відновлено, якщо речення розташувати в послідовності, запропонованій у рядку

А. ◇◇○△□

Б. ○○◇□△

В. ○○□△◇

Г. ◇◇△○□

Д. ○△○□◇

2. Вставним словом ускладнене речення, позначене

А. ○

Б. ◇

В. ◇

Г. □

Д. △

3. Простими є речення, позначені

А. ○□

Б. △○

В. ○◇

Г. □△

Д. ○□

4. Відокремленим додатком ускладнене речення позначене

А. □

Б. ◇

В. ○

Г. △

Д. ◇

5. Слово «розмовляють» в реченні, позначеному □, не можна замінити всіма словами, окрім

А. приносити

Б. дивитися

В. кричати

Г. мріяти

Д. говорити

Текст 3

Завдання стосується речень, що первісно, за іншого порядку їх, становили зв'язний текст.

Прочитайте речення й виконайте завдання до них.

- Він невтомно працює, змінюючи обличчя Землі.
- Мороз та спека доповнюють старанно роботу вітру.
- ◇ Вітер – один із скульпторів Природи.
- △ Вітер піднімає в повітря величезні маси пилу, видуває його з усіх тріщин у скельних породах чим змінює їх зовнішній вигляд.
- ◇ «Скульптори» Природи (вітер, вода, мороз та спека) змінюють обличчя Землі.

1. Зміст первісного тексту буде відновлено, якщо речення розташувати в послідовності, запропонованій у рядку

- А. ◇○△□◇
- Б. ◇△□○◇
- В. ◇□○◇△
- Г. ◇◇○□△
- Д. ◇○△◇□

2. Вказати речення, де тире між підметом і присудком позначене

- А. ○
- Б. □
- В. ◇
- Г. ◇
- Д. △

3. Відокремленою обставиною ускладнене речення, позначене

- А. □
- Б. △
- В. ○
- Г. ◇
- Д. ◇

4. Однорідні члени у реченнях, позначених

- А. ◇△
- Б. △□
- В. ○◇
- Г. □○
- Д. ○◇

5. Пунктуаційну помилку допущено в реченні, позначеному

- А. ○
- Б. ◇
- В. □
- Г. ◇
- Д. △

Текст 4

Завдання стосується речень, що первісно, за іншого порядку їх, становили зв'язний текст.

Прочитайте речення й виконайте завдання до них.

- Багато видів птахів здійснюють щорічні довгі перельоти.
- Та найзавзятішими мандрівниками серед птахів вважають полярних крочок.
- △ Усім відомі лелеки, які кожної осені відлітають до Африки, а навесні щороку знову повертаються до своєї оселі.
- ◇ Вони з районі Північного полярного кола мандрують уздовж західного узбережжя Європи та Африки.
- ◇ Яким чином птахи знаходять шлях додому?

1. Зміст первісного тексту буде відновлено, якщо речення розташувати в послідовності, запропонованій у рядку

- А. ○□◇△
- Б. ○◇△□
- В. ○△◇□
- Г. ○△□◇
- Д. ○△□◇

2. Питальне речення позначене

- А. ○
- Б. △
- В. □
- Г. ◇
- Д. ◇

3. З різними видами зв'язку є речення, позначене

- А. ○
- Б. □
- В. △
- Г. ◇
- Д. ◇

4. Складеним іменним підметом позначене речення

- А. △
- Б. ○
- В. ◇
- Г. □
- Д. ◇

5. Простим односкладним є речення, позначене

- А. ◇
- Б. □
- В. △
- Г. ○
- Д. ◇

Текст 5

Завдання стосується речень, що первісно, за іншого порядку їх, становили зв'язний текст.

Прочитайте речення й виконайте завдання до них.

- ◇ Пізніше провели експеримент, але жінка підняти машину не змогла.
- △ У стані особливого емоційного збудження жінка вмить підняла передню частину автомобіля, щоб визволити улюбленого пса.
- Відомо багато випадків, коли людина під час екстремальної ситуації здатна на таке, що повторити у звичайному стані вона неспроможна.
- Один з таких випадків стався з жінкою на очах якої машина наїхала на улюбленого собаку.
- ◇ Хлопчик, на якого напав собака, майже без розбігу стрибнув на дах сараю висотою 2 м.

1. Зміст первісного тексту буде відновлено, якщо речення розташувати в послідовності, запропонованій у рядку

- А. ○△◇□◇
- Б. ○□△◇◇
- В. ○◇□◇△
- Г. ○□△◇◇
- Д. ○◇□△◇

2. Складносурядним є речення, позначене

- А. ○
- Б. □
- В. ◇
- Г. ◇
- Д. △

3. Число 2 з речення, позначеного ◇, правильно записано в рядку

- А. двох
- Б. два
- В. двом
- Г. двома
- Д. двух

4. Пунктуаційну помилку допущено в реченні, позначеному

- А. ○
- Б. ◇
- В. ◇
- Г. □
- Д. △

5. Орфографічну помилку допущено в реченні, позначеному

- А. ◇
- Б. ○
- В. □
- Г. △
- Д. ◇

Текст 6

Завдання стосується речень, що первісно, за іншого порядку їх, становили зв'язний текст.

Прочитайте речення й виконайте завдання до них.

□ Кожному, напевно, доводилося переглядати історичні фільми, у яких мешканці стародавніх міст, ховаючись за товстими мурами фортець замикали ворота в місто й оборонялися від ворогів.

◇ Будівництво першої стіни було розпочато в III столітті до нашої ери, а спорудженням стіни займалася п'ята частина жителів Китаю того часу.

◇ Це найбільше творіння людини, визначна пам'ятка архітектури, один із 7 сучасних чудес світу.

○ Велика Китайська стіна – одна з найграндіозніших споруд усіх часів і народів, символ Китаю.

△ Туристи з усього світу відвідують цю пам'ятку архітектури і захоплюються величиною та грандіозністю споруди.

1. Зміст первісного тексту буде відновлено, якщо речення розташувати в послідовності, запропонованій у рядку

А. □◇○○△

Б. □○○△◇

В. □○◇○△

Г. □◇○△○

Д. □◇○○△

2. Вставним словом ускладнене речення, позначене

А. △

Б. □

В. ◇

Г. ◇

Д. ○

3. Відокремленою прикладкою ускладнене речення, позначене

А. ○

Б. □

В. ◇

Г. ◇

Д. △

4. Однорідні присудки є в реченнях, позначених

А. □△

Б. ○◇

В. △◇

Г. ○◇

Д. △◇

5. Пунктуаційну помилку допущено в реченні, позначеному

А. ○

Б. △

В. ◇

Г. ◇

Д. □

Текст 7

Завдання стосується речень, що первісно, за іншого порядку їх, становили зв'язний текст.

Прочитайте речення й виконайте завдання до них.

◇ Франк вважає, що її губи прийняли інший обрис.

□ Над чим сміється Джоконда?

△ Мистецтвознавець припускає, що зміни відбуваються внаслідок найтонших тріщинок, які з'явилися в шарі олійних фарб, що призводять до зміни міміки загадкової Джоконди.

○ Ще 500 років тому вона посміхалась чарівною та сором'язливою посмішкою, яка на сьогодні перетворилась в іронічну.

○ Французький мистецтвознавець Жак Франк стверджує, що посмішка славнозвісної Мони Лізи, портрет якої створив Леонардо да Вінчі приблизно в 1503 році, з часом змінилась.

1. Зміст первісного тексту буде відновлено, якщо речення розташувати в послідовності, запропонованій у рядку

А. □○◇○△

Б. □◇△○□

В. □△◇○□

Г. □○□◇△

Д. □△○□◇

2. Усі речення розповідні, окрім

А. △

Б. ○

В. ◇

Г. □

Д. ○

3. Пунктуаційну помилку допущено в реченні, позначеному

А. △

Б. □

В. ◇

Г. ○

Д. ○

4. Число 500 з речення, позначеного ○, правильно записано в рядку словами

А. п'ятьохсот

Б. п'ятсот

В. п'ятьмастами

Г. п'ятьомстах

Д. п'ятистами

5. Простим є речення, позначене

А. △

Б. ○

В. ○

Г. □

Д. ◇

Текст 8

Завдання стосується речень, що первісно, за іншого порядку їх, становили зв'язний текст.

Прочитайте речення й виконайте завдання до них.

◇ У червні 2002 року в місті Херсоні сталося неймовірне для нас явище.

△ Здається, цим дивовижним явищем зацікавилися вчені та мистецтвознавці, але не висловили жодного припущення.

○ Справа в тому, що в морехідному училищі портрет адмірала Макарова Степана Йосиповича «заплакав».

□ Жінка витерла вологу, але як же вона була вражена, коли знову з'явилась «сльоза».

◇ Першою це помітила прибиральниця, як розглядаючи вологу пляму, що з'явилася, подумала, що це бешкетують студенти.

1. Зміст первісного тексту буде відновлено, якщо речення розташувати в послідовності, запропонованій у рядку

А. ◇○◇□△

Б. ◇□△○◇○

В. ◇○□◇△

Г. ◇◇○□△

Д. ◇○□△◇

2. Однорідними членами ускладнено речення, позначено

А. ○

Б. △

В. ◇

Г. ◇

Д. □

3. Відокремленою обставиною ускладнене речення, позначене

А. △

Б. ◇

В. □

Г. ○

Д. ◇

4. Пунктуаційну помилку допущено в реченні, позначеному

А. ○

Б. ◇

В. △

Г. ◇

Д. □

5. Вставним словом ускладнене речення, позначене

А. □

Б. ◇

В. △

Г. ◇

Д. ○

Текст 9

Завдання стосується речень, що первісно, за іншого порядку їх, становили зв'язний текст.

Прочитайте речення й виконайте завдання до них.

□ Зараз учені дають наукове пояснення багатьом явищам природи, але чимало людей досі вірять у народні прикмети.

○ Наші далекі предки вірили що на небі існує стільки зірок, скільки людей на землі, й у кожного є своя зірка.

△ Люди з дитинства перебувають у полоні традиційних уявлень народу, висловлених у піснях, казках, прислів'ях та приказках, легендах і переказах.

◇ Коли людина народжується, то в небі засвічується нова зоря, а як помирає, то зірка гасне, «падає».

◇ Віддавна люди глибоко шанували землю, називали її «свята земля», «годувальниця-мати».

1. Зміст первісного тексту буде відновлено, якщо речення розташувати в послідовності, запропонованій у рядку

А. △◇□○◇

Б. △◇○◇□

В. △○◇◇□

Г. △○◇□◇

Д. △◇○□◇

2. Відокремленим означенням ускладнене речення, позначене

А. □

Б. △

В. ○

Г. ◇

Д. ◇

3. Складносурядним є речення, позначене

А. □

Б. △

В. ○

Г. ◇

Д. ◇

4. Простими є речення, позначені

А. ○◇

Б. △□

В. ◇◇

Г. △◇

Д. □○

5. Пунктуаційну помилку допущено в реченні, позначеному

А. □

Б. △

В. ◇

Г. ◇

Д. ○

Текст 10

Завдання стосується речень, що первісно, за іншого порядку їх, становили зв'язний текст.

Прочитайте речення й виконайте завдання до них.

- У містах можна зустріти чимало молоді зі скейтом у руках.
- ◇ Скейтбордингом зацікавилася чимало підлітків, які сприймали «дошку з колесами» лише як засіб пересування.
- На сьогодні скейт це один з найпоширеніших видів «екстремального» спорту.
- △ Перший скейт з'явився 1959 року в Америці, та він віддалено нагадував те, що в наш час звикло називають дошкою для скейту.
- ◇ Лише згодом це захоплення стало новим видом спорту.

1. Зміст первісного тексту буде відновлено, якщо речення розташувати в послідовності, запропонованій у рядку

- А. □○◇△
- Б. □○△◇
- В. □△◇○
- Г. □○◇△
- Д. □◇△○

2. Складене речення з різними видами зв'язку є позначене

- А. △
- Б. □
- В. ◇
- Г. ○
- Д. ◇

3. Пунктуаційну помилку допущено в реченні, позначеному

- А. △
- Б. ◇
- В. ○
- Г. ◇
- Д. □

4. Складнопідрядним є речення, позначене

- А. □
- Б. △
- В. ○
- Г. ◇
- Д. ◇

5. Складений підмет є в реченні, позначеному

- А. □
- Б. ○
- В. △
- Г. ◇
- Д. ◇

Текст 11

Завдання стосується речень, що первісно, за іншого порядку їх, становили зв'язний текст.

Прочитайте речення й виконайте завдання до них.

○ Разом із навколишнім ландшафтом вони утворюють Шацький національний парк.

□ Справжніх озер на території України близько 20 000, із них 7 000 площею більше десяти гектарів.

◇ Вони розташовуються, як правило, у заплавах рік, переважно на Поліссі.

◇ До речі, найбільш глибоководним серед них є озеро Світязь; ця велика водойма, оточена мальовничою природою вважається справжньою перлиною Волині.

△ У басейнах Західного Бугу та Прип'яті на території Волинської та Рівненської областей розкинулися Шацькі озера, які мають карстове походження.

1. Зміст первісного тексту буде відновлено, якщо речення розташувати в послідовності, запропонованій у рядку

А. □◇△○◇

Б. □○◇△◇

В. □◇△◇○

Г. □△◇○◇

Д. □○◇◇△

2. Вставними словами ускладнені речення, позначені

А. □◇

Б. ○◇

В. ◇◇

Г. △○

Д. □△

3. Пунктуаційну помилку допущено в реченні, позначеному

А. ○

Б. △

В. □

Г. ◇

Д. ◇

4. Складнопідрядним є речення, позначене

А. ◇

Б. ○

В. ◇

Г. △

Д. □

5. Відокремленим означенням ускладнене речення, позначене

А. ○

Б. ◇

В. ◇

Г. □

Д. △

Текст 12

Завдання стосується речень, що первісно, за іншого порядку їх, становили зв'язний текст.

Прочитайте речення й виконайте завдання до них.

- У Празі, столиці Чехії, існує музей шоколадних картин.
- ◇ Тут є навіть мініатюрна, шоколадна фабрика, яка щодня виробляє 400 кг шоколаду.
- ◇ У німецькому містечку Кельн, у музеї шоколаду, відвідувачі можуть дізнатися про історію шоколаду та процес його виробництва.
- △ Крізь скляні вікна фабрики можна спостерігати за тим, як виробляють шоколад.
- Усіх гостей пригощають шоколадкою та пропонують конкурси – віднайди щось цікавеньке на картинах, за що також нагороджують солодкими подарунками.

1. Зміст первісного тексту буде відновлено, якщо речення розташувати в послідовності, запропонованій у рядку

- А. □◇○○△
- Б. □○◇○△
- В. □○○◇△
- Г. □◇△○○
- Д. □△○○◇

2. У реченнях є однорідні члени, позначені

- А. ○◇
- Б. □○
- В. ◇○
- Г. ○△
- Д. △□

3. Пунктуаційну помилку допущено в реченні, позначеному

- А. ○
- Б. □
- В. △
- Г. ◇
- Д. ◇

4. Відокремленою уточнювальною обставиною ускладнене речення, позначене

- А. ◇
- Б. ◇
- В. □
- Г. △
- Д. ○

5. Відокремленою прикладкою ускладнене речення, позначене

- А. ○
- Б. △
- В. ◇
- Г. ◇
- Д. □

Текст 13

Завдання стосується речень, що первісно, за іншого порядку їх, становили зв'язний текст.

Прочитайте речення й виконайте завдання до них.

○ Вони встановили також, що авокадо – ефективний антиоксидант, який захищає клітини від старіння, бере участь у процесах кровотворення, цілюще впливає на діяльність шлунково-кишкового тракту.

□ Вона швидко всмоктується й повністю засвоюється шкірою, містить багато поживних речовин, які насичують шкіру, підвищуючи репродукцію колагену в ній та створюючи захисний бар'єр від сонячного випромінювання й негативного впливу навколишнього середовища.

○ Авокадо – поживний продукт, що містить практично весь набір незамінних, жирних кислот, які необхідні для збереження пам'яті й нормального функціонування клітин мозку.

◇ Під час одного з досліджень учені з Ірану з'ясували, що фрукт є найкращим природним захистом від цукрового діабету.

△ У косметології використовується олія авокадо.

1. Зміст первісного тексту буде відновлено, якщо речення розташувати в послідовності, запропонованій у рядку

А. ○◇△□

Б. ○◇△□

В. ○◇△□

Г. ○□◇△

Д. ○□◇△

2. НЕМАЄ однорідних членів у реченнях, позначених

А. ◇△

Б. ○△

В. □

Г. ○

Д. △□

3. Пунктуаційну помилку допущено в реченні, позначеному

А. □

Б. ○

В. △

Г. ◇

Д. □

4. Відокремленою обставиною ускладнене речення, позначене

А. ○

Б. ◇

В. □

Г. □

Д. △

5. Словосполучення **навколишнє середовище** з речення, позначеного □, можна замінити на

А. оточення

Б. оточуючого середовища

В. довкілля

Г. екології

Д. природи

Текст 14

Завдання стосується речень, що первісно, за іншого порядку їх, становили зв'язний текст.

Прочитайте речення й виконайте завдання до них.

- Він побачив зерна, які місцеві мешканці називали маїсом.
- Європейці відкрили для себе кукурудзу 1492 року, коли до Карибського моря прибув Христофор Колумб.
- У нашій країні кукурудза з'явилася XVII століття.
- ◇ Її вирощували на півдні України.
- △ Нині кукурудза поступається своєю популярністю, до речі, лише пшениці, однак кукурудзу споживають навіть частіше, ніж рис.

1. Зміст первісного тексту буде відновлено, якщо речення розташувати в послідовності, запропонованій у рядку

- А. ○◇△□
- Б. ○◇□○△
- В. ○◇△○□
- Г. ○○□◇△
- Д. ○□◇△○

2. Орфографічну помилку допущено в реченні, позначеному

- А. ◇
- Б. ○
- В. □
- Г. ○
- Д. △

3. Вставним словом ускладнене речення, позначене

- А. ○
- Б. ◇
- В. ○
- Г. □
- Д. △

4. Складнопідрядними є речення, позначені

- А. ○◇
- Б. ◇△
- В. □○
- Г. ○△
- Д. □◇

5. Число 1492 з речення, позначеного □, правильно записано в рядку

- А. тисяча чотириста дев'яносто другого
- Б. тисячу чотириста дев'яноста другий
- В. тисячі чотириста дев'яноста другого
- Г. тисячу чотириста дев'яноста другий
- Д. тисяча чотириста дев'яноста другий

Текст 15

Завдання стосується речень, що первісно, за іншого порядку їх, становили зв'язний текст.

Прочитайте речення й виконайте завдання до них.

- ◇ Розкопкам передують археологічна розвідка, але для цього уважно вивчають писемні джерела, оглядають місце майбутніх розкопок.
- Археологія наука про древність, вивчення побуту та культури народів за речовими пам'ятками, що дійшли до нашого часу.
- Археологи відкривають нам різноманітний та яскравий світ наших далеких предків.
- ◇ Працюючи, археологи не квапляться, щоб не пошкодити пам'яток давнини, тому вони застосовують легкі лопати, ножиці, пензлі.
- △ Археологічні пам'ятки – основне джерело для вивчення минулого нашого краю.

1. Зміст первісного тексту буде відновлено, якщо речення розташувати в послідовності, запропонованій у рядку

- А. □○◇△
- Б. □△○◇
- В. □○◇△
- Г. □◇○△
- Д. □◇△○

2. Пунктуаційну помилку допущено в реченні, позначеному

- А. ◇
- Б. ○
- В. □
- Г. ○
- Д. △

3. Відокремленою обставиною ускладнене речення, позначене

- А. ○
- Б. □
- В. ○
- Г. ◇
- Д. △

4. Складносурядним є речення, позначене

- А. ○
- Б. ◇
- В. □
- Г. △
- Д. ○

5. Однорідними означеннями ускладнене речення, позначене

- А. ○
- Б. ◇
- В. □
- Г. △
- Д. ○

Текст 16

Завдання стосується речень, що первісно, за іншого порядку їх, становили зв'язний текст.

Прочитайте речення й виконайте завдання до них.

○ Зараз усі предмети викладають в одній школі, а тоді учні переходили з однієї школи до іншої.

□ На Українській землі перші школи з'явилися наприкінці Х століття.

○ Слово «школа» грецького походження.

◇ Спочатку їх навчали читати, писати й рахувати, а потім вони переходили до школи, де вивчали музику, поезію, співи.

△ До школи ходили лише хлопчики з вільних родин, а дітей рабів туди не приймали, бо усі ці школи були приватними.

1. Зміст первісного тексту буде відновлено, якщо речення розташувати в послідовності, запропонованій у рядку

А. ○◇△□

Б. ○◇□○△

В. ○△○◇□

Г. ○○□◇△

Д. ○□◇△○

2. Складними з різними видами зв'язку є речення, позначені

А. ○◇

Б. ○△

В. □○

Г. ◇△

Д. □◇

3. Складеним іменним присудком ускладнене є речення, позначене

А. ◇

Б. ○

В. □

Г. ○

Д. △

4. Однорідними членами ускладнене речення, позначене

А. ○

Б. ◇

В. ○

Г. □

Д. △

5. Орфографічну помилку допущено в реченні, позначеному

А. □

Б. ◇

В. ○

Г. △

Д. ○

Текст 17

Завдання стосується речень, що первісно, за іншого порядку їх, становили зв'язний текст.

Прочитайте речення й виконайте завдання до них.

- ◇ В Україні першими скуштували шоколад львів'яни, і він їм одразу посмакував.
- Нещодавно в приміщенні львівського історичного музею, що на площі Ринок, відкрився перший в Україні музей шоколаду.
- Щоправда, смак цього винаходу був далеким від сучасного, бо це були просто розтовчені боби какао.
- ◇ Шоколадні цукерки вперше виготовив аптекар у Бельгії, а справжній молочний шоколад винайшли у Швейцарії.
- △ У Франції розпочався шоколадний бум, бо тут винайшли рецепт твердого шоколаду.

1. Зміст первісного тексту буде відновлено, якщо речення розташувати в послідовності, запропонованій у рядку

- А. △○◇□
- Б. △○◇□
- В. △○□◇
- Г. △○□◇
- Д. △○◇□

2. Вставним словом ускладнене речення, позначене

- А. ◇
- Б. ○
- В. □
- Г. □
- Д. △

3. Орфографічну помилку допущено в реченні, позначеному

- А. □
- Б. ◇
- В. ○
- Г. △
- Д. □

4. Складносурядними є речення, позначені

- А. ○◇
- Б. □△
- В. ◇□
- Г. △□
- Д. □◇

5. Складним іменним присудком ускладнене є речення, позначене

- А. ◇
- Б. □
- В. □
- Г. △
- Д. ○

Текст 18

Завдання стосується речень, що первісно, за іншого порядку їх, становили зв'язний текст.

Прочитайте речення й виконайте завдання до них.

- ◇ Відшукав велике, красиве озеро з темними острівцями, що нагадують розкидане каміння, і став чекати...
- Чоловікові зробили зауваження: «Ви б і ще бегемота сюди затягли!».
- Їхав собі чоловік в автобусі, та не сам, а з псом.
- ◇ І стало йому так цікаво, що він придбав білет на літак і полетів до Африки.
- △ Пес був великий такий – сенбернар – і займав дуже багато місця.

1. Зміст первісного тексту буде відновлено, якщо речення розташувати в послідовності, запропонованій у рядку

- А. ○◇△□
- Б. ○◇□○△
- В. ○△□◇○
- Г. ○○□◇△
- Д. ○△□◇○

2. Пунктуаційну помилку допущено в реченні, позначеному

- А. □
- Б. ◇
- В. ○
- Г. △
- Д. ○

3. Лексичну помилку допущено в реченні, позначеному

- А. ◇
- Б. ○
- В. ○
- Г. □
- Д. △

4. З прямою мовою є речення, позначене

- А. ○
- Б. △
- В. ○
- Г. □
- Д. ◇

5. Прикладкою ускладнене є речення, позначене

- А. ◇
- Б. △
- В. □
- Г. ○
- Д. ○

Текст 19

Завдання стосується речень, що первісно, за іншого порядку їх, становили зв'язний текст.

Прочитайте речення й виконайте завдання до них.

- ◇ Співати свої «пісні» кит може протягом доби, до того ж так голосно, що корпус маленького судна починає вібрувати.
- Довгий час моряки та рибалки, почувши «таємничі пісні», вважали їх «голосом диявола», і були упевнені, що після цього їх неодмінно настигне лихо.
- Кожної весни біля острова гаваїв могутні кити-горбачі виводять на світ потомство, до того ж вони ще й годинами співають.
- ◇ Кожна «пісня» продовжується близько 10 хвилин, а інколи пів години.
- △ Їх басовиті сольні «пісні» складаються то з уривчастого скавчання, то бурмотіння, то тонкого вищання.

1. Зміст первісного тексту буде відновлено, якщо речення розташувати в послідовності, запропонованій у рядку

- А. ○◇△□
- Б. ○△◇○□
- В. ○△□◇○
- Г. ○○□◇△
- Д. ○△□◇○

2. Відокремленою обставиною ускладнене є речення, позначене

- А. △
- Б. ◇
- В. ○
- Г. □
- Д. ○

3. Число 10 з речення, позначеного◇, правильно записано словом у рядку

- А. десять
- Б. десятьох
- В. десятьом
- Г. десятьма
- Д. десяти

4. Орфографічну помилку допущено в реченні, позначеному

- А. ○
- Б. △
- В. ○
- Г. □
- Д. ◇

5. Однорідні додатки є в реченні, позначеному

- А. ◇
- Б. □
- В. △
- Г. ○
- Д. ○

Текст 20

Завдання стосується речень, що первісно, за іншого порядку їх, становили зв'язний текст.

Прочитайте речення й виконайте завдання до них.

◇ Вони збираються на прибережних обмілинах, звідки й розпочинають свій далекий та важкий шлях.

□ П'ять видів тихоокеанських лососів заходять у річки Північної Америки та Далекого сходу, але більша частина їх життя проходить у Тихому океані.

○ Ставши дорослими рибами, лососі кожен рік відправляються до берегів рідних річок.

◇ У поведінці цих риб вражає те, що вони повертаються в ту саму річку та заходять у ту єдину протоку, у якій народилися.

△ Він пролягає вверх по річці, де їм доводиться боротися з течією, долати річкові пороги та водоспади, які змушують лососів по декілька разів стрибати, вдарючись хвостом та вигинаючи могутнє сріблясте тіло.

1. Зміст первісного тексту буде відновлено, якщо речення розташувати в послідовності, запропонованій у рядку

А. □○◇△

Б. □○△◇○

В. □○◇△◇

Г. □○◇△△

Д. □○△◇○

2. Орфографічну помилку допущено в реченні, позначеному

А. ○

Б. △

В. ◇

Г. □

Д. ◇

3. Простим є речення, позначене

А. ○

Б. ◇

В. △

Г. □

Д. ◇

4. Відокремленими обставинами ускладнені є речення, позначені

А. ◇○

Б. ○△

В. ◇○

Г. △□

Д. □◇

5. Однорідними членами ускладнені є речення, позначені

А. ◇○

Б. ○△

В. ◇○

Г. □△

Д. △◇

Відповіді:**Текст 1**

1	2	3	4	5
В	Б	Г	Д	Г

Текст 2

1	2	3	4	5
А	Б	В	Г	Д

Текст 3

1	2	3	4	5
А	В	В	Б	Д

Текст 4

1	2	3	4	5
Д	Г	В	Б	Б

Текст 5

1	2	3	4	5
Б	В	Б	Г	А

Текст 6

1	2	3	4	5
В	Б	Г	А	Д

Текст 7

1	2	3	4	5
А	Г	Д	Б	Г

Текст 8

1	2	3	4	5
А	Б	Д	Б	В

Текст 9

1	2	3	4	5
В	Б	А	Г	Д

Текст 10

1	2	3	4	5
Б	А	В	Д	Г

Текст 11

1	2	3	4	5
А	В	Д	Г	В

Текст 12

1	2	3	4	5
Б	А	Г	Б	Д

Текст 13

1	2	3	4	5
Б	А	Б	Г	В

Текст 14

1	2	3	4	5
Б	Г	Д	В	А

Текст 15

1	2	3	4	5
Б	Г	Д	Д	А

Текст 16

1	2	3	4	5
В	Г	Д	Б	А

Текст 17

1	2	3	4	5
А	Б	Д	В	Г

Текст 18

1	2	3	4	5
В	Д	А	Г	Б

Текст 19

1	2	3	4	5
Б	Г	Д	А	В

Текст 20

1	2	3	4	5
В	Г	А	Б	Д

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Цікаве, дивовижне, таємниче. Енциклопедія навколишнього світу. Харків : «Промінь», 2002. 64с.: іл.
2. Авраменко О. М. Українська мова та література: Збірник завдань у тестовій формі : II ч. - Київ: Грамота, 2020. – 144 с.
3. Орфографічний словник українська мова. К.: Довіра, 1994.
4. Тоцька Н. І. Українська пунктуація. Практикум. К.: Либідь, 1990.
5. Ющук І. П. Практикум з правопису української мови. К.: Рад. школа, 1989, 1993.

Розділ II

**Конспекти нестандартних
уроків з української літератури**

Гумористичні твори. Жанрова різноманітність гумористичних творів. Леонід Глібов "Щука"

Мета:

- познайомити учнів із жанровою різноманітністю гумористичних творів, з розумінням ролі гумору в житті українців;
- поповнити знання про Л. Глібова як байкаря, поета; із змістом байки "Щука", допомогти зрозуміти основну думку байки, заглибитися у зміст твору;
- розвивати вміння виразно читати байку;
- орієнтуватися у прочитаному, знаходити підтвердження своїх думок у байці "Щука", логічно й послідовно аргументувати свої міркування;
- давати оцінку вчинкам героїв;
- виховувати важливість самокритичного погляду на різні людські вади, почуття поваги до гумору; до творчості байкаря, негативне ставлення до несправедливості, лицемірства;
- формувати свою думку щодо прочитаного.

Тип уроку: засвоєння нових знань.

Обладнання: портрет байкаря; збірка творів Л. Глібова; таблиця-схема, малюнки, дидактичний матеріал.

Епіграф: Л. Глібов – найкращий байкар

І. Франко

Перебіг уроку

I. Організаційний момент

Повідомлення теми та мети уроку

План уроку

1. Гумор в житті людини.
2. Жанрова різноманітність гумористичних творів
3. Відомості з теорії літератури (байка та її ознаки)
4. Короткі відомості про дитячі роки Л. Глібова.
5. Байка Л. Глібова "Щука".
6. Виразне читання й аналіз байки.

II. Вивчення нового матеріалу

Основний зміст уроку

1. Роль гумору в житті українців

Учитель:

- ✓ Який буває сміх ? (Доброзичливий і злий)
- ✓ Чому і над чим сміється людина?

(Коли у людини все добре, то вона сміється від щастя, радості; коли вона (людина) хоче з когось поглузувати, над різними негативними рисами, явищами.)

Учитель. Остап Вишня писав у своєму щоденнику:

"Треба любити людину. Більш, ніж самого себе. Тільки тоді ти маєш право сміятися. І тоді людина разом з тобою буде сміятися... із себе...». Справді, сміятися треба завжди так, щоб не образити, не довести до сліз. Тому гумористи – дуже творчі, бо вони підмічають в житті всі негаразди, а своїм влучним та дотепним словом намагаються доброзичливо покепкувати чи висміяти якісь вчинки чи риси. Гумористи складають свої твори, прагнучи побачити в очах аудиторії веселий блиск, щирий сміх.

1. Жанрова різноманітність гумористичних творів.

Учитель : На уроці присутні літератори, які розкажуть про особливості видів гумористичних творів.

Учень-літератор: таблиця «Гумористичні твори».

Усмішка

Фейлетон

Байка

Анекдот

Гумореска

Співомовка

Зосередимо свою увагу на невеликому, здебільшого віршованому творі алегоричного характеру – **байці**.

❖ **Які байкарі світової літератури вам відомі?**

(Езоп, І. Крилов, Жан Де Лафонтен)

Учитель. Сьогодні ми з вами познайомимося з творчістю Леоніда Івановича Глібова, який був чудовим байкарем, неперевершеним поетом – ліриком. Він писав свої твори для дітей і дорослих, сповнені радістю, щирістю та простотою викладу. Підписував Л. Глібов свої твори так: "Дідусь Кенир".

У байках – читач зустрічає різних героїв – звірів, птахів – розумних і дурних, страшних і хороших. Таким чином байкар критикував людські погані вчинки, негідну поведінку.

Вам уже відомий термін « народна байка», а сьогодні ви дізнаєтеся, що таке **літературна байка, тобто та, яка має свого автора.**

Усього у творчій спадщині байкаря Л. Глібова – 107 байок. Ми зосередимо свою увагу на вивченні байки «Щука».

Сьогодні в нас на уроці, окрім літераторів, присутні й учні – «біографи», які розкажуть про цікаві факти з дитинства Л. Глібова, про його захоплення та навчання.

Л. Глібова вважають найкращим українським байкарем, і вже не одне покоління дошукується в його творах мудрості, розуму. Перш ніж перейти до вивчення творів, спочатку загляньмо в давнє минуле, дізнаймося, звідкіля бере свій початок байка, хто її створив.

Учень - «літератор» 1: Початок історії байки відноситься до VI-V ст. до н. е., коли жив грек - учений Езоп, якого вважають засновником цього жанру. Байка складається з оповідної частини та висновку – повчання. В основу своїх байок Езоп, а далі і його послідовники, клав якусь подію. Героями були звірі, птахи, рослини. У байках через характери дійових осіб – тварин і звірів – зображено риси людей, їх вдачу.

1. Байка:

- ✓ Розповідь про подію;
- ✓ Невелика кількість дійових осіб;

- ✓ Аллегорична спрямованість;
- ✓ Повчальна значимість (мораль);

Складається з 2 частин: розповідної та повчальної.

Учитель: В Україні спочатку писались байки на запозичений сюжет, що було традиційним. А з XVII ст. байка в Україні стала популярною. Найкращим байкарем судилось стати Л. Глібову.

❖ **Хто такий Л. Глібов? Що вам відомо про видатного українського байкаря?**

Учитель: На уроці присутні ще й учні – «біографи».

(робота в малих групах)

Повідомлення учнів – «біографів».

- **стислий огляд життя Л. І. Глібова.**

Учень – «біограф» 1: Народився Л. Глібов у селі Веселий Поділ на Полтавщині. Добрими, розумними були його батьки. Дитинство малого Леоніда минало в с. Горби.

Хлопчина був зачарований народною піснею, звичаями, обрядами селян, любив природу. Проживаючи неподалік панського маєтку, хлопчик бачив не раз жорстокі розправи пана над кріпаками, заступався за них. Любив слухати казки й байки бабусі Одарки, а тварини в його уяві були люди: одні – страшні, а інші – добрі, ласкаві, йому здавалось, що вони говорять до нього.

Учень – «біограф» 2: Початкову освіту здобув Л. Глібов удома. На 13 році життя (1840 р.) Леоніда відвезли на навчання в Полтавську гімназію. Він сумував за рідною домівкою, почав писати вірші, а згодом і байки. Із гімназії Л. Глібова було виключено, бо він без відома гімназійного інспектора почав видавати свої твори – з'являються байки "Вів і Кіт", "Лебідь, Щука, Рак" та інші.

Учень – «біограф» 3: **Леонід Глібов** - талановитий лірик, блискучий байкар, творець дитячих загадок, улюбленець дітвори – таким він постає перед нами. Для дорослих – Леонід Глібов, а для дітей – Дідусь Кенир.

У Львові видавався журнал «Дзвінок» (кін. XIX ст.), де байкар друкував свої твори.

Учитель: Багата творча спадщина байкаря, то ж заглянемо в цю чудову скарбницю, прочитаємо байку «Щука».

2. Байка Л. Глібова «Щука» (1858 р.)

- Виразне читання байки.
- Аналіз байки:
- ✓ **Тема твору:** зображення суду над Щукою, яка чинила в ставку всім мешканцям шкоду й отримала вирок – знову повернутися в ставок.
- ✓ **Ідея твору:** засудження судочинної влади, а в алегоричних образах показано героїв – тварин.
- ✓ **Основна думка:** «Як не мудруй, а правди ніде діти. Кінців не можна поховать». (Судді повинні дотримуватись законів, а не підтримувати Лисицю (зацікавлену особу)).
- ✓ **Композиція :**

Вступ

За вчинки Щуки, за протиправну діяльність її силоміць привели до суду.
Опис суддів. Зв'язок Щуки та Лисиці.

Основна частина

Судовий процес над Щукою. Винесення вироку та його призупинення.

Кінцівка

Новий вирок суддів за пропозицією Лисиці:
«У річці вражу Щуку утопити!», що й було зроблено.

• Герої байки Л. Глібова "Щука":

- судді – "два Осли";
- "нікчемна Шкапа";
- "два стареньких Цапа";
- Щука;
- Лисичка;
- Автор.

3. Виразне читання байки.

▪ Словникова робота.

(пояснення незрозумілих висловів)

❖ *"За стряпчого, як завжди годиться, була приставлена Лисиця"...*

– адвокатом була Лисиця;

❖ *"Як кажуть, буде по заслuzі" – чесно та справедливо осудять Щуку:*

❖ *"Щоб більше жаху їй завдати*

І щоб усяк боявся так робити" – захотілось налякати Щуку і всіх оточуючих.

4. Обговорення змісту байки «Щука»

❖ Яким, на вашу думку, повинен бути суд?

(законодавчим органом влади, щоб вирішити всі скарги, питання)

❖ Яка шкода була заподіяна Щукою мешканцям ставка?

(«Того з'їла в смерть, другого обідрала»)

❖ Як було спіймано Щуку? Як це сказано у творі?

(«Гуртом до суду притаскали. Хоча чуби мокренькі стали»)

❖ Про що свідчить опис суддів?

(Судді були тупі, боязливі. Це видно із самих назв Тварин)

❖ Чого нас учить ця байка? Чим вона актуальна на сьогоднішній день ?

(Вчить нас бути справедливими, добрими, не лицемірити. Сьогодні можна зустріти схожих «суддів», які довго будуть «тупцювати на одному місці»)

Учитель: Отже, мораллю є такі слова: **«Як не мудруй, а правди ніде діти.**

Кінців не можна поховать»

5. Додатковий матеріал.

▪ Народні прислів'я до змісту байки:

❖ Яка совість - така й честь.

❖ Хто дужчий, той і лучший.

❖ Слова як мед, а діла як полин.

❖ Спіймався на гарячому.

• Загадки про героїв твору:

- ✓ Смугаста, зубаста,
По воді шугає,
Рибок шукає (Щука)
- ✓ Руда, руда, рудиця
Рудим хвостиком гордиться.
В неї шуба найпишніша,
В неї вдача найхитріша. (Лисиця)
- ✓ Сірий, та не вовк,
Довговухий, та не заєць,
З копитами, та не кінь (Осел)

• Гра «Хто швидше»

- ❖ Визначити за допомогою схеми «Байка» складові частини, з яких вона складається.

(Розповідь алегоричного характеру, певна подія, висміюються вади, недоліки людей через образи тварин, мораль байки)

➤ **Робота в парах.**

Поділіть байку Л. Глібова на частини, добрати і записати заголовки до них/. (По два учні разом працюють)

Зразок.

1. У суд подали скаргу на Щуку.
2. Щука у суді.
3. Судді: хто вони є?
4. Лисиця захищає Щуку.
5. Що ж їй присудити?
6. "І Щуку кинули — у річку"

III. Закріплення вивченого матеріалу

- ❖ *Тестування:*

1). *Хто з названих тварин не брав участі в судовому засіданні:*

- а) Цап
- б) Шкапа
- в) Ведмідь
- г) Осел

2) *Хто подав позов на Щуку?*

- а) Щупачки
- б) Карасики
- в) Особа конкретно не вказана
- г) Оса

3) *Л. Глібов говорить про суддів, що це «народ»:*

- а) Хитрий і розумний;
- б) Справедливий та чесний;
- в) Добрячий та плохий;

4) *Скільки суддів розглядало цю справу.*

- а) Семеро;
- б) П'ятеро;
- в) Троє;

5) *У чому була суть першого вироку, який винесли судді по справі Щуки?*

- а) ув'язнити на 1 рік;
- б) зварити з неї юшку;
- в) повісити на вербі;

IV. Підсумок уроку

Учитель: Сила байок Л. Глібова в тому, що майже в кожному творі відчувається народна точка зору на певні події. Розкриваючи у байках алегоричні негативні риси, митець протиставляє їм щедрість, працьовитість, чесність простого люду, показує його моральну вищість, стверджує місце й роль людини в житті суспільства. Не дивно, що ті байки, в яких висміяні лінощі, марнослів'я, тупість, хвалькуватість та інші вади, актуальні й сьогодні.

Отже, кращі байки Л. Глібова, його ліричні вірші збагатили скарбницю української літератури, здобули широке визнання в народі.

❖ **Приєм «Вільний мікрофон»:**

- На сьогоднішньому уроці...
- Я знаю, що таке байка, алегорія, мораль...? Це...
- Я прочитала байку...
- Я вмію аналізувати вивчений твір Л. Глібова...

V. Оголошення результатів навчальної діяльності учнів.

VI. Домашнє завдання.

- *Вивчити напам'ять байку Л. Глібова «Щука». Скласти цитатний план до байки Л. Глібова «Щука».*

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Авраменко О.М., Шабельникова Л.П., Українська література. Підручник для 6 класу. — К.: Грамота, 2006.
2. Пасічник Є., Слоновьська О., Українська література . Підручник для 6 класу. — К.: Освіта, 2000.
3. Молочко С.Р. Українська література (відомості з теорії літератури). — Х.: Країна мрій, 2008.
4. Грабовська О.М. Українська література (методичні рекомендації для тематичного оцінювання навчальних досягнень учнів. 6 клас. — Тернопіль: Мандрівець, 2001.
5. Глібов Л.І. Вибрані твори. — К.: Державне видавництво художньої літератури, 1982.

Іван Котляревський. “Наталка Полтавка” – перший твір нової української драматургії. Наталка як уособлення кращих рис української жінки. Інші персонажі твору.

Роль і функція пісень у драмі.

Мета:

- познайомити учнів з драматичною творчістю Котляревського, глибше вивчити та детальніше проаналізувати п'єсу;
- дати характеристику героїв;
- з'ясувати роль та функції пісень у п'єсі, розвивати вміння відстоювати людську гідність, власні принципи, грамотно висловлювати свої думки та почуття;
- виховувати почуття гордості за національну культуру, прищепити учням кращі риси героїв драми: добре ставлення до батьків, глибоку відповідальність за особисті почуття, благородність у коханні.

Обладнання: таблиці, ілюстрації до п'єси, газета, портрет Івана Котляревського.

Тип уроку: засвоєння знань та формування вмінь.

Інтерактивні методи: робота в групах, індивідуальна та групова “Мозкова атака”, “Калейдоскоп”, “Доміно”.

Форма проведення: урок - радіопередача.

ПЕРЕБІГ УРОКУ

“Наталка Полтавка” – праматір українського народного театру.

І. Карпенко-Карий

І. Організаційний момент

Повідомлення теми та мети уроку.

Учитель: Сьогодні, любі учні, ми продовжимо знайомитись з творчістю І. Котляревського, зокрема із його драматичним твором “Наталка Полтавка”, яку сам автор за жанром визначив соціально – побутовою драмою. За глибоко національним характером та естетичною формою, це була, за словами самого ж автора “опера малоросійська у двох діях”; це перший твір нової української

драматургії, у якому поєднались ознаки сентименталізму та просвітницького реалізму. Літературознавці вважають, що саме пік творчості

I. Котляревського – драматурга припадав на 1818-1819 роки. Саме тоді була й написана **“Наталка Полтавка”**, яка за словами I. Карпенка-Карого стала **“праматір’ю українського народного театру”**. Отже, запишіть у зошити тему уроку.

А мета нашого уроку – більше дізнатись про історію написання п’єси, про вчинки та дії головних героїв, вияснити, чи зможе людина відстоювати своє право на людське щастя, бути коханою.

II. Мотивація навчальної діяльності

Учитель: Сьогодні наш клас потрапить у полтавську радіостанцію “Ера плюс”, а ми з вами працюватимемо за програмою радіопередач “Цікавинки полтавської землі”.

(демонстрація таблиці з написом – етапи радіопередачі, за якими буде проводитись урок).

Таблиця – етапи радіопередачі

“Програма радіопередачі”

1. **Гості студії** “Літературознавці” (розповідь про історію написання п’єси)
2. **“Подорож у часі”**: у гостях у героїв п’єси “Наталка Полтавка” (робота в групах “Дослідники”, спікер – голова групи, який робить узагальнення).
3. **“Вернісаж картинок”** – ілюстрацій (за малюнками створити розповідь).
4. **“Поштова скринька”**: рубрика “Музичний вернісаж” (повідомлення про роль пісні у п’єсі).
5. **Театр перед мікрофоном**. (інсценізація уривка)
6. **Навчання вдома**.

Учитель: Щоб розпочати нашу роботу й вийти в ефір, вам треба розв’язати радіофорд, після чого ви прочитаєте прізвище винахідника радіо – і це буде нашим пропуском на ефір радіопередачі в Полтаві.

На уроці ми поєднаємо різні методи та форми навчання; в усіх на столах є правила роботи в групах та аркуш самооцінювання.

III. Узагальнення й систематизація вивченого

1. Мотивація навчальної діяльності

Учитель: Ми в прямому ефірі радіопередачі. Гостями нашої студії є “Літературознавці”, які розкажуть, якими історичними фактами скористався І. Котляревський при написанні п’єси?

Літературознавець 1: Поштовхом до написання “Наталки Полтавки” став дійсний факт. У театрі, де був директором сам Котляревський, працював селянин Мефодій Семижон, який одного разу розповів Котляревському, що приїхала його племінниця, до якої сватається писарчук, але вона не хоче йти за нього, бо чекає свого нареченого, який чомусь забарився й вже не вертається із заробітків цілих чотири роки. Сам Котляревський зустрівся з цією дівчиною й навіть запропонував допомогу.

❖ «Мати кожного дня починає одну й ту саму розмову: йди та йди за писарчука, він багатий, воли має, у нього хата велика, є гроші... А навіщо мені гроші? Мені б...»

І. Котляревського схвилювала розповідь дівчини, її любов, і того ж вечора письменник розпочав писати свою п’єсу. Ще великий вплив мали при написанні твору українські лірично-побутові, обрядові, купальські та баладні пісні.

Запитання до літераторів :

- Яка ж композиція п’єси?

Літературознавець 2: Весь текст поділено на великі частини – дії: їх у творі 2, кожна з яких поділяється на картини, а ті в свою чергу на яви, пов’язані з виходом чи входом дійових осіб на сцену. Форма розмови – діалог між двома чи більше особами, зрідка трапляються монологи, іноді в пісенній формі.

Учитель: Окрім “Літературознавців”, у нас у студії присутні ще й “Дослідники”, які, прочитавши п’єсу “Наталка Полтавка”, захочуть познайомити нас із героями п’єси, охарактеризувати кожного персонажа. Перед тим, як почати розмову з “Дослідниками” (робота в групах), за допомогою прийому “Доміно” по таблиці, яку принесли “Літературознавці”, перевіримо елементи сюжету п’єси “Наталка Полтавка”. (Завдання: поділіть текст на сюжетні елементи й доберіть до кожного з них заголовок).

Таблиця “Композиція п’єси”

Експозиція: дія відбувається в одному полтавському селі (село над річкою Ворсклою, хата Терпелихи); знайомство з головною героїнею; дізнаємось, що Наталка дуже любить Петра й чекає його з далеких мандрів.

Зав’язка: подальші сцени, з яких довідуємось про намір возного одружитись з Наталкою, в цьому йому допомагає виборний (ява 3 дія 1)

Розвиток дії : Виборний Макогоненко вмовляє Наталку погодитись на шлюб з паном возним й діє через матір, а другий посередник – Микола – влаштовує побачення Наталки з Петром, який оце повертається із заробітків, куди погнала його лиха доля й Наталчин батько, який не погодився віддати дочку за наймита. Отже, на шляху до щастя – майнова нерівність.

Кульмінація: благословення матері Наталки й Петра на одруження, оскільки возний зазначив: “Я отказуюсь від Наталки й уступаю Петру ... ”

Таким чином, композиція п’єси “Наталка Полтавка” досить майстерна, напруженість розвитку дії весь час тримає читачів у пильній увазі, в неослабленому інтересі до кожної сцени, до кожної дійової особи та її поведінки, хвилює.

Кожний драматичний твір прекрасний своїми персонажами.

- Скільки ж у п’єсі дійових осіб? (6 – Наталка, її мати – Горпина, Петро, Микола, возний, виборний)

2. Робота з текстом п’єси “Наталка Полтавка”.

Учитель: У студії присутні три групи “Дослідників”, які повинні охарактеризувати героїв.

“Дослідники” I групи (характеристика персонажів: Наталка, її мати)

- Хто така Наталка?
- Що ви дізнались про її минуле, про її сім’ю?
- Що дівчина сама про себе говорить?
- Як вона ставиться до односельців, до матері (ява IV), коханого (ява III)?
- Що про неї говорять інші герої?
- Яке відношення Наталки до її матері; що мати чинить добре, а що, може, ні?

Висновок: (робить “спікер” – групи)

Отже, Наталка – чесна, добродушна, працьовита дівчина з народу. Завжди чарує великою пошаною до матері, відданістю великому коханню, образ Наталки – це гімн щирому коханню, яке приваблює не одне покоління.

Учитель: Ознайомились із персонажами п'єси Наталкою, її матір'ю Горпиною Терпелихою. А в студії є ще друга група “Дослідників”, які цікавилися персонажами, дійовими особами – це возного Тетерваковського та виборного Макогоненка.

- Хто такі возний і виборний? Що єднає цих двох героїв?
- Який позитив створює возний Тетерваковський?
(почуття гумору, силу волі, співучість – дзеркало душі, освіченість).
- А які негативні риси цього героя? (хижачтво й насильство; нахабність і самодурство; зловживання службовим становищем; зневага до простого люду).
- Як ставиться возний до Наталки? (любить дівчину, як “жадний волк млядую ягніцу”; “солодке, як з медом мак”)
- А який той виборний Макогоненко? (“чоловік і добрий був би, так біда – хитрий, як лисиця”). Де це проявляється?
- У чому проявляється “показна доброта” виборного Макогоненка? (коли вихваляє Наталку, хоче допомогти возному)

Висновок (“ спікер “ групи):

як возний, так і виборний – це два образи, які характеризують тип заможних людей, (один – чиновник – юрист, а другий – заможний сільський урядовець), для яких першоосною є гроші, а не щирі почуття...

Учитель: З нетерпінням третя група “Дослідників” хоче розповісти про двох близьких по спорідненості дійових осіб – це Петро й Микола.

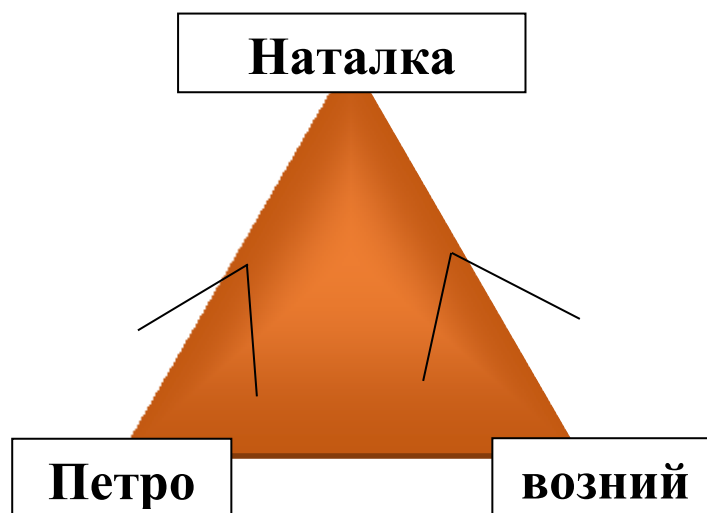
- Що нам відомо про минуле парубків? (обоє сироти, були на заробітках, лише один повертається до коханої, а інший йде далі у причорноморські степи до чорноморців, щоб бути вільним)
- Через що розлучились Петро й Наталка?
- Як ставиться Петро до дівчини?
- Як поводить ся юнак, коли довідався, що Наталка заручена?

- Чому ми зустрічаємось у п'єсі із Миколою, адже його роль епізодична? (Микола (резонер) такий персонаж, який висловлює думки автора з приводу зображувальних подій; дає моральні оцінки іншим персонажам).

Висновок (“спікер” групи): Петро й Микола два парубки, які хоча й схожі за своїми бідняцькими долями, та різняться вчинками: Петро прагне вірного, щасливого кохання; прагне потягу до знань; великодушний у ставленні до інших; а Микола – герой, який прагне волі, вільного життя, хоче незалежного життя, тим самим проявляє патріотичні мотиви).

Учитель: Наш радіоефір триває. Виникла проблемна ситуація. Запитання до “Дослідників” (хто швидше відповідь):

- Скажіть, то який в основі сюжету п'єси лежить конфлікт, як його графічно можна зобразити?

- Соціально – побутовий конфлікт, який виникає внаслідок “любовного трикутника” (учні на дошці графічно зображують: Наталка – Петро; Наталка – возний).

Висновок: Дійсно, такі “любовні трикутники” можна зустріти й у нашому житті, а головне – знайти із нього “мудрий” вихід. Отже, ми познайомились зі всіма шістьма дійовими героями, та все – таки скажіть, хто із них є найголовнішим?

Учень: Наталка – центральний персонаж, героїня п'єси, яка ввібрала в себе найкращі риси української дівчини та жінки.

Завдання в парах :

Скласти інформаційне гроно щодо характеру та якості героїні.

Наталка – чесна, скромна, працьовита, розумна, моторна, красива, добра, дотепна, проворна; любить і шанує матір; поважає старших; вірна в коханні; готова на самопожертву; рішуча у відстоюванні свого щастя; їй властиве почуття самоповаги, людської гідності.

Учитель: У нас наступна рубрика радіопередачі **“Поштова скринька”** (музичний анонс).

Запитання. Яка роль і функція пісень у п’єсі **“Наталка Полтавка”** І. Котляревського ?

“Дослідник 1”: У **“Наталці Полтавці”** пісня є суттю твору, формою його існування, бо народна пісня, музика були невід’ємною частиною духовного життя народу.

“Дослідник 2”: Кожний герой в п’єсі має свою пісню, яка допомагає нам глибше зрозуміти його вчинки, дії, бо в піснях герої – персонажі виливають свої почуття, висловлюють свої погляди, розкривають риси свого характеру. Усього в п’єсі – **22** пісні.

“Дослідники 3”: «Музику до **“Наталки Полтавки”** писали чимало композиторів. На жаль, ім’я першого автора музичного супроводу до п’єси невідоме. А в 1890 році М. Лисенко поклав п’єсу на музику та його опера **“Наталка Полтавка”** стала шедевром світового мистецтва, класичним зразком українського оперного репертуару, що й сьогодні не сходить зі сцени українських професійних театрів.

Учитель: Отже, **“Наталка Полтавка”** – **“опера у 2 діях”**, що передбачає багато музики та пісень, а герої через спів розкривають свою душу.

Наступною рубрикою нашої радіопередачі є **“вернісаж малюнків”** (на дошці у довільному порядку розміщені ілюстрації до п’єси, а учні потрібно їх скласти в хронологічному порядку).

Учитель: От і закінчується наша радіопередача. Сьогодні ви добре попрацювали в нашій студії. Залишилась ще рубрика

“Театр перед мікрофоном” (інсценізація уривка п’єси).

Автор. Чуєте? Прислухайтесь, хто тихесенько співає?

Наталка (співає):

*Ой я дівчина Полтавка,
А зовуть мене Наталка,
Дівка проста, не красива,
З добрим серцем, не спесива,
Коло мене хлопці в'ються,
І за мене часто б'ються...*

Автор: Чомусь ти невесела, дівчино? Що трапилось з тобою?

Наталка (сумно): Петре! Петре! Може, де скитаєшся в нужді і горі і проклинаєш свою долю; проклинаєш Наталку, що через неї утиряв пристанище; а може, забув, що я живу й на світі. Ти був бідним – і за те терпів і мусив мене оставити; а тепер ми рівня з тобою; і я стала така бідна, як і ти. Вернись до мого серця.

Автор: Наталко, а щоб ти зробила, коли б з'явився Петро? Ти б поперечила матері?

Наталка: Я давно вже покаялась і тепер клянусь, що окрім Петра ні за ким не буду. У мене рідна мати - не мачуха, не схоче свою дитину погубити.

Приєм "Мікрофон"

1. Після цього уроку я зрозумів, що..... (герої зуміли вистояти своє щастя; «перемогла любов»; той щасливий, хто вміє кохати)
2. Чому я хочу наслідувати Наталку?
3. Я хотів (ла) би бути схожа (жим) на такого героя, як...
4. Які проблеми порушує І. Котляревський у п'єсі "Наталка Полтавка"? (вірність – зрада; соціальна нерівність; батьки й діти; нове й старе; правда й брехня; працьовитість і лінь)

IV. Підсумок уроку.

Рефлексія. Оцінювання. (Учні здають аркуш самооцінювання).

V. Домашнє завдання.

Учитель: Завершальна рубрика радіопередачі

“Навчання вдома”:

- ❖ Переглянути зміст п’єси “Наталка Полтавка” І. Котляревського;
- ❖ Підготуватись до написання письмової роботи за творчістю І. Котляревського на одну з тем (на вибір учнів).

Вищий рівень:

- “Енеїда” І. Котляревського – енциклопедія народного життя.
- “Образ Наталки Полтавки – яскравий тип українського національного характеру”.
- “Щасливими не народжуються, ними стають” (за творчістю І. Котляревського)

Достатній, середній рівень:

- “Еней був парубок моторний” (за поемою “Енеїда” І. Котляревського)
- “Наталка – ідеал української жінки” (за п’єсою “Наталка Полтавка”)
- Мої роздуми над п’єсою “Наталка Полтавка” І. Котляревського.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Українська література: підручник для 9 класу заганоосвіт. навч. закл./Олена Міщенко. – К.: Генеза, 2009. – 304 с.
2. Українська література: посібник – хрестоматія: 9 клас/ Л.П. Шабельникова. Донецьк : ТОВ “ВКФ” БАО”, 2010. – 704 с.
3. Конспекти з української літератури: нове прочитання творів 9 клас/ О. В. Слоньовська. – К.: Рідна мова, 2000. – 591 с.
4. Котляревський І. А. Повне зібрання творів. – К.: Наукова думка, 1969. – 510 с.

Василь Симоненко: цікава сторінка з життя митця.

«Цар Плаксій та Лоскотон». Казкова історія й сучасне життя.

Т.Л: віршована мова (рима, строфа, ритм)

Мета:

- подати короткі відомості про життя та творчість В. Симоненка;
- ознайомити з казкою «Цар Плаксій та Лоскотон»;
- формувати вміння виразно й осмислено читати твір, звертаючи увагу на ритм, риму, добираючи відповідну інтонацію;
- розвивати комунікативні навички;
- висловлювати особисте ставлення до прочитаного;
- виховувати любов до поетичного слова.

Перебіг уроку:

I. Організаційний момент.

- ✓ тема, мета
- ✓ присутність учнів.

II. Новий матеріал:

1) Розповідь учителя:

Василь Симоненко народився на Полтавщині в селянській родині 1935 року; був дуже здібним учнем і відзначався великою старанністю та прагненням навчатися. Уявіть собі: щодня, щоб дістатися до школи, він долав шлях у 9 км. Зростав хлопчина сиротою. Мати тяжко працювала, щоб заробити на шматок хліба, однак нестатки не стали хлопцеві на перепоні до успішного навчання. А школу Василь закінчив із золотою медаллю. Згодом став студентом Київського університету імені Т. Шевченка: обрав факультет журналістики, бо змалечку любив слово й захоплювався двома геніями літератури – Тарасом Шевченком та Григорієм Сковородою. Працював у редакціях газет у Черкасах.

Василь Симоненко рано пішов із життя: йому було всього 28 років, коли хвороба підкосила юнака.

2) Бесіда з учнями:

- Де і коли народився В. Симоненко?
- Які факти з життя майстра слова вам відомо?

- Кого з українських письменників В. Симоненко шанував найбільше?

Коментар учителя.

- Порівняйте 2 речення: яке з них – проза, а яке побудоване у віршованій формі?

А)

Люби, мій брате, край свій рідний,
Широкий, пишний, гарний край,
Бо він любові той гідний,
Бо в нім лиш знайдеш щастя май...

Б)

Люби, мій брате, свій рідний край, він гідний цього, бо в нім ти знайдеш щастя.

Отже, прозове мовлення вільне, легко будується кожне наступне речення. А віршована мова особлива. Вона відрізняється чітким ритмом, лаконічністю, зазвичай має риму.

- **Відомості із Т.Л.:** *Рима – це співзвучність закінчення рядків у вірші, а уміння дібрати цікаву точну, нетрадиційну риму свідчить про майстерність автора.*

Запитання:

- А яких поетів ви знаєте?
- Прочитайте улюблений вірш напам'ять.

Творче завдання: дібрати риму до слів:

- ❖ Світить сонце в (вишині),
Тобі світить і (мені).
Землю нашу (зігриває),
Сади світлом (наливає).
Світить ясно у (віконце)
Золотава зірка — (Сонце).
- ❖ Маленька (рідненька)
Країна (Україна)
Сонце золоте (сіяє)
Край наш рідний (прославляє)

3. А) *Виразне читання казки «Цар Плаксій та Лоскотон».*

- Прочитайте уважно і виразно казку, звертаючи увагу на ритм та риму.
- Інсценізація уривків з казки «Цар Плаксій та Лоскотон».

Б) Бесіда з учнями:

- Яким ви уявляєте Плаксія?
- Назвіть імена головних героїв.
- Хто такий Лоскотон?

III . **Рефлексія. Підсумок уроку:** Закінчити речення:

- Сьогодні на уроці ми познайомились ...
- Яким настроєм перейнята поезія?
- Які герої казки «Цар Плаксій та Лоскотон» вам сподобались?

IV. **Домашнє завдання:** Василь Симоненко «Цар Плаксій та Лоскотон» – виписати 5 пар рим.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Авраменко О. Українська література. 5 клас: підруч. для закл. загальн. середн. освіти/ Олександр Авраменко. - Вид. 2 – е, доопрацьоване відповідно до чинної навчальної програми. – К.: Грамота, 2018. – 256 с.: іл.
2. В. Симоненко. Поетична спадщина: Посібник для 11 класу/ Автор – укладач Корницька Г. Г. – Харків: Ранок, 1999. – 64 с.
3. Кодлюк Я. П., Одинцова Г. С. Сто двадцять розповідей про письменників: Довідник для вчителя початкових класів. – К.: Наш час, 2006. – 203 с.

Улас Самчук «Марія». Страждання матері – страждання України. Образ Марії: хронологія відображення страдницького життя людини.

Мета:

- ознайомити учнів із визначним твором Уласа Самчука ;
- засвоїти особливості ідейного навантаження образу Марії в романі;
- розвивати творчі здібності учнів, спостережливість;
- подати образ Марії як символічний образ України;
- удосконалювати навички художнього читання прози і висловлювання власних думок з приводу викладеного автором;
- виховувати почуття національної самосвідомості й патріотизму.

Методи: евристична бесіда, дискусія, робота з художнім текстом.

Обладнання: портрет письменника, роман «Марія».

Тип уроку: урок поглибленого аналізу тексту художнього твору.

Перебіг уроку

I. Організаційна частина.

➤ Епіграф уроку

*Історія нас горем вчить,
Щоб не забулось незабутнє.
Бо там, де пам'ять не мовчить,
Там щастям повниться майбутнє...*

*Наталія Погребняк,
поетеса з Вінниччини*

II. Мотивація навчальної діяльності.

➤ Вступне слово вчителя.

Дослідники називають *У. Самчука* «Гомером ХХ ст.». Це ім'я одного з найвидатніших українських прозаїків, яке стало відоме широкому читацькому загалу лише в останні кілька десятків років. Причина такого тривалого

замовчування – і в складних перипетіях життєвого шляху письменника, і в різкому несприйнятті ним радянської дійсності, і в ідейно-тематичному змісті його творів, що правдиво відтворюють трагічну історію українського народу, знищеного сталінським режимом.

Сьогодні, після вивчення його роману «Марія», ім'я Уласа Самчука має стати знаним і близьким для кожного з нас, бо він дуже любив Україну, рідний народ і створив такі літературні шедеври, якими ми можемо пишатися перед усім світом.

Учень (в ролі Уласа Самчука): *«Я не тому письменник українського народу, що вмю писати. Я тому письменник, що відчуваю обов'язок перед народом. Бог вложив у мої руки перо. Хай буде дозволено мені використати його для доброго, для прекрасного»*.

Учениця читає вірш П. Тимочка «*Повернення Уласа Самчука*».

Учитель: У нас на уроці присутні літературні дослідники, які розкажуть, чому з'явився роман Уласа Самчука «Марія» і кому письменник зробив присвяту.

ЛІТЕРАТОР 1. Роман «Марія» У. Самчука – перший твір в українській літературі про страшні роки 1932-1933, коли лютував голод, штучно влаштований з метою винищення селянства, тих господарів, котрі годували народ, були найпершими носіями української ментальності, волелюбного духу. Голод забрав мільйони життів невинних жертв сваволі та безчинства.

ЛІТЕРАТОР 2. Улас Самчук присвячує свій роман «Марія» тим «матерям, які загинули голодною смертю на Україні в 1932-1933 роках». А у 1934 році «Марію» було надруковано окремою книгою у Львові. Перед читачами постає жорстока правда про становище українського селянства після революції 1917 р. З цієї причини «Марію» було в СРСР заборонено.

Учитель. Ви прочитали роман «Марія» У. Самчука.

- Які почуття виникли у вас після прочитання роману «Марія»?
- Які особливості ви помітили в цьому творі?

Учень. Твір має підзаголовок: «Хроніка одного життя». Загальний стиль викладу цілком відповідає жанрові хроніки – про Маріїне життя розповідається

в чіткій послідовності. Вся «історія життя» героїні розділена на 3 періоди, які вкладається в розділи:

- «Книга про народження Марії»
- «Книга днів Марії»
- «Книга про хліб»

Кожен з цих розділів є розповіддю про певний етап у житті українського селянства.

ЛІТЕРАТОР 1. Головна героїня – Марія, ім'я яке є традиційним в українській культурі, а в народних уявленнях, віруваннях воно пов'язано з Матір'ю Божою, яка передусім є «мати», «покровителька», «заступниця». Такою була й Марія Уласа Самчука, бо, ставлячи образ жінки-матері в центрі трагічних подій, автор намагається передати її почуття, її страждання як Березині роду людського, як Березині народу, що стоїть над прірвою.

Учитель. Образ Марії в романі У. Самчука якісно відрізняється від інших жіночих образів в українській літературі (як покритка, наймичка, утоплена). Героїня, з якою ми сьогодні знайомимось, рівна по духу Марусі Богуславці чи Роксолані, але от доля випала їй звичайна, буденна і складна. Сам автор на цьому наголошує не раз, показуючи величезний потенціал духовної і фізичної сили героїні, її прагнення жити, радіти всупереч усім труднощам. І навіть її ім'я Марія, яке перекладається з грецької мови – «гірка», говорить про те, що за оптимістичними нотками вже чується і тривожне, страшне життя, «важкая тая доленька».

- Ви уважно читали роман У. Самчука «Марія», то пригадайте, скільки літ було відміряно героїні?

Учень: «Коли не рахувати останніх трьох, то Марія зустріла і провела двадцять шість тисяч двісті п'ятдесят вісім днів». Отже, щасливі часу не помічають, а вимір життя йде не роками(хоча її земному перебуванню можна й позаздрити – 71 рік й 11 місяці), а днями. Життя це несе їй тільки страждання, але все ж таки є і радість.

ЛІТЕРАТОР 1. Отже, сторінка перша роману.

«Книга про народження Марії»

Учитель. Простежимо, який шлях пройшла героїня твору, звичайна жінка, щоб вийти з нього загартованою для життя.

Бесіда з учнями:

- *Яким було дитинство Марії?*
- *Як змінилося життя героїні твору після смерті батьків?*
- *Як жилося Марії в наймах?*
- *Кохання Марії, яким воно було?*
- *Чому Марія виходить заміж за Гната Кухарчука? Якою була їх сім'я?*

Учитель. Не вівся рід Гната Кухарчука. Втративши дітей, омертвіле тіло і серце Марії починає бунтувати, «Буднього дня Марія одягає святочний одяг. Кудись іде». Відносний спокій і мир подружжя порушені. Тепер всі побачили, що приховувалося, – відсутність почуттів.

- *Що робиться в душі Марії?*

/Марія каялася, що вийшла заміж за Гната Кухарчука. Протест проти себе самої і цілого світу вилився в несподівану безрозсудну поведінку. Село гостро осудило розпусницю, яка заплела косу і почала дівувати/

- *Як ви вважаєте: чому Марію осуджують, і чому їй ніхто не співчуває?*
- *Чи можна вважати, що Марія зраджує Гната?*

ЛІТЕРАТОР 2. Доля випробовує знову Марію: у відпустку приходять Корній. «Перед Великоднем сталася подія. Відслужив службу і повернувся додому, живий і здоровий, матрос Корній Перепутько».

- *А що ж Марія?*

Занедбала господарство: зустріч з Корнієм розбудила в її душі те, що там «таїлось чи дрімало»; згодом і зовсім перебралася жити до Корнія, та там її чекав «не рай у курені», а справжнє пекло, проте Марія бореться за своє щастя.

Це коштувало їй побоїв чоловіка, брудної лайки, навіть і життя ще ненародженої дитини. Героїня терпіла фізично, та в цьому терпінні була щасливою.

(Учні наводять цитати для підтвердження думки)

➤ У чому ж полягає суть щастя у розумінні Марії? (Учень коментує думки учнів).

ЛІТЕРАТОР 1. Закінчується *«Книга про народження Марії»* такою сценою: за столиком міської їдальні сидять Гнат і Марія, у них немає майбутнього.

«Марії весело. Здається, тільки починає свobodно, по-своєму жити і справедливо дивитися на великий Божий світ».

Учитель. Марія пережила кілька своїх народжень – як жінки, як матері. Виявляється, що найголовнішим було і є народження «вільної людини».

ЛІТЕРАТОР 2. Отже, сторінка друга роману.

«Книга днів Марії»

Учень. Жага Марії до праці, достатку, сімейного благополуччя, робота на землі змінюють затьятого матроса Корнія. Зникає лайка. «Відходять і забуваються босяцько-пролетарські звички». Отож, Марія вижила, не розлюбила черствого Корнія Перепутька, винесла його побої, знущання і примусила працювати на землі. Хоча й не кохала Марія Гната, та Корнія хотіла бачити таким хліборобом, яким був Гнат.

Учень. Земля зробила Корнія іншим, допомогла повірити у власні сили, у шанс жити в достатку, навчила радіти народженню стебла пшениці й народженню власної дитини.

Учитель. Як ви гадаєте, чи можна назвати Марію Спасителькою? Чому?

Учень. Корній стає добрим чоловіком, люблячим батьком, чудовим хліборобом. Селяни починають з повагою ставитись до нових господарів, розуміючи, що це вона, Марія, уберегла Корнія від «москальського» ледарства, повернула його душу землі, врятувала й землю від занепаду.

Учитель. Дні життя Марії й Корнія наповнилися радісною працею. Жнива – народжує земля; народжує і Марія. Зима змінює осінь, приходить казковий різдвяний вечір.

ЛІТЕРАТОР 1: *«Дякуємо тобі, Боже, що сподобив мене ласки своєї і дав змогу лити піт свій на ниві моїй, щоб їсти цей смачний хліб».* Ось таку молитву автор виводить з думок Марії та цілої щасливої родини.

➤ Які зміни відбулися в житті Марії?

Учень. Поповнилась сім'я дітьми (Максим і Надійка). Збудували простору хату. Але «В ті дні трапилась війна. «Гапонець» на руського царя задумав, клятий, піти», так різко обриває Улас Самчук ідилію сімейного щастя, сімейного життя.

Учень. Війна вирвала Корнія із днів Марії та їхніх дітей. Нове випробування не ламає Марію. Вона сама дає лад чималому господарству, виховує дітей.

➤ Що змінює знову життя Марії? Який вчинок нагадує, що життя несе дві смуги?

Учень. Та знову нове лихо. Хтось у саму Великодню ніч підпалює Маріїне обійстя. Згоріло все: праця, людська суєта, але не серце Марії, яке змогло простити тому, хто це вчинив.

Учитель. Це проста, порядна селянка простила чи навіть врятувала «підпалювача» Гната Кухарчука від розплати. Бо вона, ця Марія, усе життя інтуїтивно чекала розплати від долі чи від Бога за знехтуваний шлюб, за поламаану долю Гната. А цей злочин Гната ніби зняв з неї, з Марії, всю вину.

➤ А що ж Гнат, чи признається у скоєнні злочину?

Учень. Ні. Гнат і сам гаряче наполягає на своїй невинності, і цьому підтакує Марія: твердить, що хата згоріла від лампадки.

➤ А чи приходять все-таки Гнат із «спокутою» за свій вчинок до Марії і коли?

Та тільки згодом, через роки, коли Гнат сильніше й глибше усвідомлює, який він злочин заподіяв, у нього виникла необхідність спокути. І тільки перед самою Маріїною смертю приходять до неї старенький чернець, який просить у неї прощення за те, що колись заподіяв.

(Учні зачитують цитати на підтвердження своїх думок)

Учитель. Улас Самчук саме через неї – жінку-матір, через правдиве відображення її мук, її життя – зміг розкрити трагедію українського народу, може, і тому доля жінки – матері тісно переплітається з долею України. Бо жінка - це і є Україна, яка страждає, стогне від несправедливості, від війни, від безладу, від горя...

ЛІТЕРАТОР 1. Отже, сторінка третя роману.

«Книга про хліб»

Нові страждання випадають Марії; це в неї був син ледар і розбишака, душа якого не лежала до землі, до праці, до господарства, бо це ж вона народила людину, котра піднімає руку на найсвятіше – на Бога. А коли Максим зробив страшний злочин, то їй, матері, здалося, що він розстріляв її, бо був її, Маріїною кровинкою, її любов'ю. Вона усвідомлювала, що виростила страшну людину, котра все руйнує.

Учитель. Знову горе, знову котяться з очей Маріїних сльози, бо долі її дітей – родини Перепутьків – складаються трагічно.

- Що діється з Марією, чому вона переживає, чому, як та горличка, тужить? Чому?

Учень. Бо один син, Демко, під час Першої світової війни потрапив у німецький полон, а її Лаврін, наймолодший, найлюдяніший і найсвідоміший, був репресований як ворог народу. А Максим, її син, став катом свого народу, це він впроваджуватиме плани більшовиків, які принесли Україні голод.

- Що стається з родиною Марії?
- Чому не було мрій на майбутнє?

Учень. Голод. Як довго й нестерпно тягнулися голодні дні. Марія стала спокійною, як перед лицем смерті. Жінка дивилася на внучку й думала: «Вмреш, дитинко! На широкому світі немає для тебе трішечки хліба».

Учень. У ній завмерли всі почуття, вона ніби була готова до смерті свого роду. А трагедія Маріїного роду поглиблювалася з кожним днем.

Інценізація уривка

Автор – голос України:

Настав початок кінця. Дні Марії скінчилися. Сонце так само сходило і заходило. Але знаки на сході все більше і більше вказували наближення. Йшов, ступав, перемагав жорстокий дух руїни, і не було тому спину, бо ані Корній, ні Марія, ні сотні тисяч Корніїв і Марій не знали і не могли знати, що близиться занепад їх, їх кінець. Чи була того року весна? Чи прилетіли до знайомих осель довірливі лелеки? Чи співали ночами у вербах над річкою солов'ї? Ніхто того не пам'ятає сьогодні.

На світі весна, а над селом нависла чорна хмара. Діти не бігають, не граються, сидять у дворах. Ноги тонюсінькі, складені калачиком, великий живіт між ними, голова велика, похилена обличчям до землі, лиця нема, одні зуби зверху. Скільки сидить дитина – стільки й гойдається усім тілом: назад – вперед. І безконечна одна пісня шепотом: їсти-їсти, їсти.

Корній. – Чого ти така, сумна, зчорніла?

Марія. – Прийшла до неї, а вона на постелі лежить. Гукаю: «Надіє!» Не чує. Кличу. Нарешті розплющила очі і так засміялася, так, знаєш, страшно, засміялася. А де, – питаю, – мале? А вона нічого не розуміє. Яке, каже, мале? А Христуся ж де? Засміялася знову: «Нема Христусі. Нема вже її...»

Корній. – Як нема? Як же нема? Як же так можна?

Марія. – З'їла вчора того пляцка. Там дерево було. Дитина ж. Взяло, каже, і скрутило. Але...(шепіт) задушила його. Задушила... Дитя мучилося – вона задушила. Дика така. Підеш до неї. Вона не хоче вже їсти, лається і сміється.

Учитель. Пригадайте слова молитви Марії, яка каралася, терзалася і молилася від імені всіх матерів. /Учні цитують молитви слова/

ЛІТЕРАТОР 2. Згасає життя страдниці Марії, стогне Мати-земля, Мати-Україна.

Учень. Зник рід Марії і Корнія Перепутьків; і прийшов день останній у хроніці одного життя.

«Довго виривалася з життя Марія. Плющатся і гризуться очі, холонуть уста, западають груди, серце робить останній удар».

ЛІТЕРАТОР 2. Ця смерть у пору квітучих садів сприймається важко, це як засторога, попередження про можливість знищення України, символічним втіленням якого є і образ самої Марії.

III. Узагальнення і систематизація вивченого.

Учитель. Улас Самчук пророкує своїм твором не загибель України, а навпаки: такий стримано зображений, але від цього не менш трагічний кінець життя Марії повинен активізувати свідомість читача, який має прагнути змінити долю працелюбного народу, кинутого в безодню жорсткої голодної смерті на своїй родючій землі.

- Ми проаналізували роман «Марія». Тепер узагальніть, яких проблем торкнувся Улас Самчук у своєму творі?

(Таблиця на допомогу)

ПРОБЛЕМИ

- Батьків і дітей	- Достатку, праці на землі
- Любові та сімейного щастя	- Духовності та віри в Бога
- Добра й зла	- Голодомору й репресій
- Національної свідомості	- Національної гідності

- Які мотиви роману можна виділити? Де це проявляється?

МОТИВИ

- Мотив праці	- Мотив любові
- Мотиві страждання	- Мотив зла
- Мотив Божої матері	- Мотив взаємодопомоги

Учитель. Отже, на думку літературознавців, Улас Самчук втілює у романі «Марія», як і у своїй творчості, трагічну долю українського народу в ХХ столітті в яскравих образах, багатогранних характерах, високого трагедійного звучання епізодах, майстерно виписаних точних деталях.

Ви, учні, стоїте на порозі самостійного життя, і доля рідної землі, неньки-України, вам має бути небайдужою, тож я вам побажаю мати в серці «іскру» любові і відповідальності за свій народ – таку, яка була в Уласа Самчука.

- Оцінювання учнів /з використанням аркушів самооцінювання/

IV. Домашнє завдання.

Підготувати порівняльну характеристику образів Гната, Корнія. Написати есе «Справжні цінності» (за романом «Марія» У. Самчука)

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Самчук У. О. Марія. Хроніка одного життя : роман/ Улас Самчук, підгот. тексту та післямова В. П. Пінчука. – К. : Укр. письменник, 1999. – 189 с.
2. Слоньовська О. Аве, Маріє!: Розгляд роману У. Самчука «Марія»// Дивослово. – 1995. – №7. - с. 40-43.
3. Пінчук С. Улас Самчук та його роман про голодомор 33–го.// Самчук У. Марія. – К., 1991. – с. 172-188.
4. Солод Ю. Українська література. – ХХ: погляд на межі тисячоліть. К., 1999. – с. 336-344.
5. Марченко А. С., Марченко О. Д. Українська література: Практичний довідник, 2 – е вид.: доп. та перероб. – Харків :ФОП Співак В. Л. , 2010. – 784 с.

БЕЗ НАДІЇ СПОДІВАЮСЬ...

(Літературно-мистецька вітальня до річниці з дня народження Дочки Прометея)

Обладнання: портрет Лесі Українки, виставка її творів, аудіозаписи пісень, відеоматеріали.

Вступне слово вчителя:

Шановні учні! Ми зібралися в літературній вітальні, щоб глибше пізнати і дослідити життєвий і творчий шлях Лесі Українки, поетеси, яка своїми творами більш ніж століття зачаровує читачів.

(Входить дівчинка і читає вірш про Лесю Українку)

Учениця:

Як лунає дзвінко:
Леся Українка!
Гордість і наснага
Рідної землі.
Мужня, ніжна жінка,
Диво-українка,
Чарівна троянда
В золотій імлі.
Ідеал звитяги,
Сили і завзяття.
Як здолать хворобу
Злу цю і страшну?
То звестися б з ліжка,
Одягнути плаття,
І помандрувати
В нічку весняну.
Леся Українка!
Хай лунає дзвінко
Це ім'я прекрасне,
Через сотні літ!
Мужня, ніжня жінка,
Диво-українка
Ясноока зірка
Калиновий цвіт.

(Звучить пісня «Українка я маленька»)

Ведуча 1: Леся Українка (Лариса Петрівна Косач) – поетеса, яка є національною гордістю українського народу. Хай лунає дзвінко це прекрасне ім'я через сотні літ. Жодного дня не сиділа за шкільною партою Леся, не відповідала біля дошки, не бігала з ровесниками гучними коридорами. Вчителями її були мати – письменниця Олена Пчілка, батько – юрист Петро Косач, книги і життя. Жила сім'я Косачів на Волині.

Ведуча 2: Колодяжне. Незабутня пора дитинства, коли світ уперше розкриває свої таємниці, коли захоплює все. Саме дитячі враження найглибше закарбовуються у свідомості кожної людини, так відбилось в душі Лесі Українки і її дитинство, яке пройшло серед чарівної природи Волинського краю.

(Інсценізація у виконанні учнів 5 класу «У Колодяжному»)

Автор: Надворі будилася весна. Сніг уже танув, і на дорозі, що вела крізь село Колодяжне, хлюпали тут і там великі калюжі. Сіяло сонце. Дорогою поміж хатами бігло дівчатко. Під хатою, що біля самого лісу, поралась бабуся, перебираючи якесь сухе зілля.

Бабуся: А куди це ти, дитино, йдеш?

Дівчинка: До лісу, бабуся.

Бабуся: До лісу? А хіба лісовика чи русалки не боїшся?

Дівчинка: А чого ж мені боятись? Ось я читала в книжечці про русалку, то вона зовсім не страшна.

Бабуся: У книжечці, кажеш? А ти хіба й читати вмієш?

Дівчинка: Умію. А хіба що? Всі ж уміють.

Бабуся: Дивна, ти дівчинко. Убрана, як усі люди у селі, і по- нашому розмовляєш, а ось читати вмієш. Хто тебе навчив?

Дівчинка: Матуся, вона і мене навчила, і брата Михайлика навчила, і книжечки вона нам спроваджує. Батько хотів нас у школу віддати. Та матуся у чужу школу посилати не схотіла.

Бабуся: То, кажеш, і мати твоя читати вміє. А чия ж ти будеш? Щось я тебе ні під церквою, ні на вигоні села між дівчатами не бачила.

Дівчинка: Бо я лише нещодавно приїхала до Колодяжного. Я – Косачівна, а звуть мене Лесею. Ось там із двору, знаєте? Із-за гаю.

Бабуся: То ти панова донечка, а я й не знала, що з панночкою розмовляю, бо як тут упізнати. І одягнена як усі дівчата, і розмовляєш як усі.

Дівчинка: Може, інші і по-чужому розмовляють, а нам чого рідної мови соромитись. Ми всі вдома лише по-своєму розмовляємо: і батенько, і матуся, і Михайлик, і родичі наші Старицькі та Лисенки, і дядько Драгоманив, і тітонька Еля.

(Дівчинка смутніє, на очах сльози)

Бабуся: Що ж, дитинко, бачу, мудра ти, на книжечках учена й завзята така, але в ліс таки не йди. Тепер весна – таке там твориться, небезпечно тепер людині туди заходити.

Дівчинка: Що ж там таке твориться? Розкажіть, бабусю?

Бабуся: О багато, багато? І лісовик, і водяник з озера виглядає, і донечки його русалки блукають, а зі старої верби виходить дівчинка, яка там всю зиму спала, а там, дивись, і перелесник з'явиться. Отож, доню, треба добре знати, яке із собою зілля носити, щоб у біду не потрапити : чи мак, чи терлич, чи полин.

Дівчинка: А ви, бабусю, маєте таке зілля? Дайте ж мені, рідненька, щоб я теж у лісі хоч русалочку, хоч мавочку побачила. Так дуже їх побачити хотіла б.

Бабуся: Та що ж з тобою, дитинко, поробиш, коли так вже так просиш. Ходи оце сюди!

(Бабуся вибирає маленького пучечка, дує на нього тричі, хрестить, щось шепоче, подає Лесі; дівчинка затикає пучечок за поясочок)

Дівчинка: Спасибі, бабусю, спасибі рідна. Я вже тепер не боюся!

(Виходить, ніби гуляючи по лісу, звучать слова автора)

Автор: У неї під віночком коси,
В тендітних ручках – грабельки.
Вона іще Лариса Косач,
Тому й позує залюбки.
Але як голос вдарить грімко
Об купол голосних зневір -
Вона вже – Леся Українка
Погрозам всім наперекір.

Ведуча 3: Леся була милосердною до всього і до всіх. Їй хотілося захистити зайчєня від вовка, билинку від негоди, подружку від хвороби, людину від зла. У Лесі було двоє братів, і три сестри. Однак найбільше Леся захоплювалась старшим на два роки братом Михайлом. Спільні інтереси, ігри, розваги, захоплення так їх єднали, що малими їх називали одним ім'ям – Мишелосією. Всюди і завжди вони були разом.

(На стільці сидить дівчинка років десяти, вишиває і співає пісню «Зоре моя – вечірняя» чи звучить мелодія цієї пісні)

(Інценізація : Леся + Михайлик)

Хлопчик: *(підходить брат Лесі Михайло)* Лесю, що це ти вишиваєш?

Леся: Вишиваю, Михайлику, рушничок на Великдень.

Михайлик: Який гарний буде!

Леся: Так, я хочу, щоб він був ще кращий, ніж та сорочка, що я таткові вишивала.

Михайлик: Лесю, матуся кажуть, що ти дуже схожа на тата: і зовні, і вдачею.

Леся: Мені б хотілося бути схожою на тата, бо він сильний, справедливий, лагідний.

Михайлик: Лесю, ходім трішки погуляємо з дітьми.

Леся: Ходімо. Тільки треба маму попередити.

(На сцені з'являються дівчата присівши, плетуть віночки і співають пісню «Щебетала пташка». Побачили Лесю, яка йде з квітами в руках, та її брата Михайлика. Зраділи).

Дівчинка: Ой, Леся йде! Лесю, йди до нас віночки плести. У тебе завжди такі гарні віночки виходять.

Леся: Мене моя улюблена тітонька Еля навчила плести. А тепер вона так далеко!

Дівчинка: Лесю, а чому твою тіточку до Сибіру заслали?

Леся: Бо вона понад усе на світі любила нашу прекрасну мову, нашу рідну Україну.

Дівчинка: Не переживай, Лесю. Бог милосердний. І з Сибіру люди повертаються. Це ж вона *(роздумливо)* і по-нашому розмовляла, по-українськи, і книжки читала.

Михайлик: А послушайте-но, якого вірша Леся написала тітці Елі.
(*Леся читає вірш «Надія», звучить музика Вівальді з альбому «Пори року» – «Осінь»*)

Ні долі, ні волі у мене нема,
Зосталась тільки надія одна:
Надія вернутись ще раз на Україну,
Поглянути ще раз на рідну країну.
Поглянути ще раз на синій Дніпро –
Там жити чи вмерти, мені все одно.
Поглянути ще раз на степ, могилки.
Востаннє згадати палкії гадки...
Ні долі, ні волі у мене нема,
Зосталась тільки надія одна.

Дівчинка: Лесю, яка ти розумна! А скажи-но, Лесю, як вони пишуться – вірші?

Леся: Я й сама не знаю. Матуся кажуть, що це Божа іскра.

Дівчинка: Яка ти щаслива, що Бог наділив тебе іскрою.

(*дівчата одягають віночки, співають пісню «Щебетала пташка»*)

Ведуча 1: Узимку 1881 р. у сильний мороз Леся пішла на річку Стир подивитися, як святять воду, і промерзла. Спочатку боліла нога, пізніше рука. А згодом тяжкий діагноз: туберкульоз кісток. З того часу датується початок Лесиної «тридцятилітньої війни» з хворобою.

Ведуча 2: Хвороба підточувала здоров'я і змусила дівчинка відмовитися від навчання музики. Музика – її покликання, але життя розпорядилось інакше, саме недуга забере у неї долю музиканта назавжди. «Сім струн» нотного строю – це настрої Лесі.

(*виходять сім струн – дівчата виконують інсценізацію «Сім струн»:*

DO, RE, MI, FA, SOL, LA, SI)

Нота DO:

До тебе, Україно, наша бездольная мати,

Струна моя перша озветься.

І буде струна урочисто і тихо лунати,

І пісня від серця поллеться.

Нота RE:

Реве – гуде негодонька,
Негодоньки не боюся,
Хоч на мене пригодонька,
Та я нею не журюся.

Нота MI: *(Співає пісню «Колискова»)*

Місяць янесенький
Промінь тихесенький
Кинув до нас.
Спи ж ти, малесенький!
Пізній бо час.

Нота FA :

Фантазіє! Ти – сило чарівна,
Що збудувала світ в порожньому просторі,
Вложила почуття в байдужий промінь зорі,
Що будить мертвих з вічного їх сна.
Життя даєш холодній хвилі в морі!
Де ти, фантазіє, там радощі й весна.

Нота SOL:

Соловейковий спів навесні
Ллється в гаю, в зеленім розмаю,
Та пісень я тих чуть не здолаю,
І весняні квіти запашні
Не для мене розквітли у гаю...
Вільні співи, гучні, голосні
В ріднім краю я чути бажаю...

Нота LA:

Лагідні веснянії ночі зористі!
Куди ви од нас полинули?
Пісні дзвінко-сріблісті!
Невже ви замовкли, минули?

Нота SI :

Сім струн я торкаю, струна по струні,
Нехай мої струни лунають,
Нехай мої співи літають
По рідній коханій моїй стороні.
І, може, де кобза знайдеться,
Що гучно на струни озветься,
На струни, на співи мої негучні.

(Музика замовкає; ноти виходять)

Ведучий 3: Леся Українка – це наша душа, наша совість, наша гордість. Ще з малих літ полюбила свою землю і була горда, що на ній живе. Вона щиро любила Україну, мріяла., щоб її поезії – пісні лунали на рідній стороні.

(виходять 2 учні)

Учень 1: По світі широкому буде та пісня літати,
А з нею надія кохана,
Скрізь буде по світі шукати, між людьми питати,
Де схована доля незнана?
І, може, зустрінеться пісня самотня
У світі з пташками-піснями,
То швидко полине тоді тая гучная зграя
Далеко шляхами-тернами.

Учень 2: Полине за синєє море, полине за гори,
Літатиме в чистому полі,
Здійметься високо-високо в небесні простори
І, може, тоді завітає та доля жадана
До нашої рідної хати,
До тебе, моя ти Україно мила, кохана,
Моя безталанная мати!

(Звучить пісня «Лети, наша пісне»)

Ведуча 1: Коли Лесі було 13 років, у неї назбиралось вже кілька віршів, і мати, порадившись із дочкою, добирає їй псевдонім Українка і публікує їх у журналах. Відтоді і пішли по всьому світі прекрасні поезії, підписані цим гордим, ніжним і красивим ім'ям – Леся Українка.

(Входить дівчина в ролі Лесі Українки, її слова звучать на фоні музики)

Леся Українка:

На шлях я вийшла ранньою весною
І тихий спів несмілий заспівала,
А хто стрічався зо мною,
Того я щирим серденьком вітала:
Непевна путь, мій друже, в нас обох,-
Ходи! Шлях певний швидше знайдем вдвох.
Коли я погляд свій на небо звожу,-
Нових зірок на ньому не шукаю,
Я там братерство, рівність, волю гожу
Крізь чорні хмари вгледіти бажаю,-
Тут три величні золоті зорі,
Що людям сяють безліч літ вгорі...
Чи тільки терни на шляху знайду,
Чи стріну, може, де і квіт барвистий?
Чи до мети я певної дійду,
Чи без пори скінчу той шлях тернистий,-
Бажаю так скінчити я той шлях,
Як починала: з співом на устах!

(Приходить і сідає біля столу письмового, на якому стоїть підсвічник із свічкою чи лампа. Леся бере ручку, збираючись писати вірші)

Учениця:

Як дитиною, бувало,
Упаду собі на лихо,
То хоч в серце біль доходив,
Я собі вставала тихо.

«Що, болить?» – мене питали,
Але я не признавалась –
Я була малою горда, –
Щоб не плакати, я сміялась.

Леся Українка (*піднімає голову і промовляє*):

... Рука стискає невидиму зброю,
А в серці крики бойові лунають...

Учениця:

У дитячі любі роки
Коли так душа бажала
Надзвичайною, дивною,
Я любила вік лицарства.
«Хто живий у сьому замку?»
Хто тут має серце в грудях?
Другом будь, зійди на вежу,
Подивись на бойовисько.
Хто кого перемагає?

(Входить Роберт Брюс, шотландський король з 2 воїнами)

Роберт Брюс:

До зброї всі! Чи ще живе
Міцна одвага ваша?
За волю згинуть ми клялись,
А де ж присяга наша?
Хто волі ще не одцуравсь
Нехай іде до бою!
Хто пам'ята про славу й честь,-
До зброї! Хто зо мною?
Наш край віддавна вільним був,
Таким повік він буде.

Учень 1:

Роки любії, дитячі,
Як весняні води, зникли,
Але гомін вод щоденних
Не забудеться повіки.

Учень 2:

Тішся, дитино, поки ще маленька
Ти ж бо живеш навесні,
Ще твоя думка літає легенька,
Ще твої мрії ясні.

Учень 3:

Мрія полине із думкою вкупці
Геть у далекі світа,-
Крил не втинай сизокрилій голубці
Хай вона вільно літа.

Учень 4:

Так твоя думка швиденько полине,
Тільки їй волю даси,
І принеси з чарівної країни,
Краплю живої роси.

Учень 5:

Хай же та мрія із думкою вкупці
Лине в незнані світа,-
Крил не втинай сизокрилій голубці,
Хай вона вільно літа!

Ведуча 2: Тяжка була в Лесі Українки доля. Хвороба завдала багато нестерпних мук, але вона мужньо повторювала, що буде «серед лиха співати пісні» і шукатиме «зірку провідну». Адже ще жили сподівання, що молодий організм подолає хворобу. Батьки і друзі докладали всіх зусиль, щоб допомогти дочці.

Леся Українка (*повільно проходить по сцені*):

Доля зіграла зі мною лихий жарт. Мені відмірено нею небагато років – всього 42. Із них 30 років я провела тяжку війну зі своєю хворобою. Та всі мої думки і помисли їй, Україні. Для неї я віддала все, що мала,- талант і серце, і свої недавні дні.

Мучили мене вічні питання:

- Як навчити байдужих відчувати?
- Як розбудити розум, що заснув?

(Звучить сумна мелодія без слів « Місяць ясененький»)

Учениця:

Хотіла б я піснею стати
У сюю хвилину ясну,
Щоб вільно по світі літати,
Щоб вітер разносив луну.
Щоб геть аж під яснії зорі
Полинати співом дзвінким,
Упасти на хвилі прозорі,
Буяти над морем хибким.
Лунали б тоді мої мрії
І щастя моє таємне,
Ясніші, ніж зорі яснії,
Гучніші, ніж море гучне.

(Учениця читає вірш «Contra spem spero»)

Ведуча 3: Життя стрімко йшло вперед. Леся Українка почувала себе дуже зле. Хвороба гнала поетесу світом. Італія, Швейцарія, Цюрих, Прага. Однак, перемагаючи невимовні фізичні болі, письменниця знаходить сили працювати, бути навіть бадьорою.

Ведуча 1: 1893 р., у Львові з'явилася друком перша поетична книжка поетеси «На крилах пісень». Це був час не лише невгамовної праці, крилатих злетів і буйних сподівань. Це одночасно й роки важких страждань молоді дівчини. Тільки крізь шибку вікна вона бачила, як змінюються пори року – розвиваються бруньки на гілочках дерев, обсипається цвіт яблуні, падає пожовкле листя.

(Інсценізація вірша «Мамо, іде вже зима»)

Дитина: Мамо, іде вже зима,
Снігом травицю вкриває,
В гаю пташок вже нема...

Мамо, чи кожна пташина
У вирій на зиму літає?

Мати: Ні, не кожна,-
Онде, бачиш, пташинка сивенька
Скаче швидко отам біля хати,-
Це zostались пташинка маленька.

Дитина: Чом же вона не втіка?
Нащо морозу чека?

Мати: Не боїться морозу вона,
Не покине країни рідної,
Не боїться зими навісної,
Жде, що знову прилине весна.

Дитина : Мамо, ті сиві пташинки
Сміливі, певно, ще й дуже,
Чи то безпечні такі,-
Чуєш, цвірінькочуть так,
Мов їм про зиму байдуже!
Бач – розспівалися як!

Мати: - Не байдуже тій пташинці, мій синку,
Мусить пташинка малесенька дбати,
Де б водиці дістати краплинку,
Де під снігом поживу шукати.

Дитина: – Нащо ж співає? Чудна!
Краще б шукати зерна!

Мати: - Спів пташині потіха одна,-
Хоч голодна, співає веселенько,
Розважає пташине серденько,
Жде, що знову прилине весна.

Ведучий 2: Весна. Це така пора року, яку найбільше любила Леся Українка.

Учениця 1: Стояла я і слухала весну,

Весна мені багато говорила,

Співала пісню дзвінку, голосну

То знов таємно-тихо шепотіла.

Була весна весела, щедра, мила,

Промінням грала, сипала квітки.

Учень 2: Вона летіла хутко, мов стокрила,

За неї вслід – співучії пташки.

Уже весняне сонце припікає

Вже й сон-трава перецвітати стала,

Вже з вирію поприлітали гості

Он жовтими пушинками

Вже плавають на чистім плесі каченята.

(На сцену вилітає дитина-ластівка, зупиняється)

Ластівка: Весна в свої вступила береги,

Із квітів килими зіткала пишні.

В зелені трави одягала луги.

(Підходить до ластівки учень)

Учень: Знов весна, і знов надії

В серці хворім оживають,

Знов мене колишуть мрії,

Сни про щастя навівають.

Весно красна! Любі мрії!

Я люблю вас, хоч і знаю,

Сни мої щасливі! Що ви всі зрадливі.

Ластівка: Як яснее сонце

Закине свій промінь ясний

До тебе в віконце,-

Озвись на привіт весняний.

Дитино, серденько,

Співай веселенько!

Весняного ранку

Співай, моя люба, веснянку!

(Учні ведуть хоровод «Весна іде» - «Кривий танець»)

Ведуча 1: Леся Українка писала багато, її твори складають дванадцять томів.

У дитячий любий вік, в далекім ріднім краю

Я чула казку.

Чула раз, а й досі пам'ятаю.

Кохана сторона моя!

Далекий рідний краю!

Що раз згадаю я тебе,

То й казку цю згадаю.

(Інсценізація за мотивами казки «Лелія»)

Ведуча 2: Казки Лесі Українки не завжди веселі. Їхні сюжети взяті із життя, вони вчать нас долати труднощі, як це робила сама Леся. А зараз подивіться інсценізацію казки «Лелія». Ось який чарівний сон наснився хворому хлопчикові Павлусю.

(З правої сторони присів гурт дівчаток-квіточок (3 дівчинки). З лівої – лава – ліжко, на ньому хворий Павлусь, біля нього мати)

Мати: Спи, Павлусю, пізно вже! Ти ж слабкий ще. Тобі треба заснути.

Павлусь: Мамо, мамочко, я не хочу спати. Розкажи мені казочку про маленьких ельфів, що живуть у квіточках, про їх царицю Лелію, ти казала, що вони щоночі виходять з квіточок, і граються, танцюють, співають...

Мати: Ні, Павлусю, пізно вже. Нехай завтра. Спи, моє любе хлоп'ятко! (хлопчик лягає, мати вкриває його і виходить. Павлусь засинає. Звучить пісня «Колискова» («Місяць ясенський»))

(Виходить Лісова цариця, підходить до сплячого хлопчика, який крізь сон промовляє)

Павлусь: Ти Лілея – цариця?

Лісова цариця: Так! Ти радий мені?

Павлусь: Дуже радий! *(встає з лави)*

Лісова цариця: Зараз ти станеш маком, і ми полетимо до моїх сестричок, довідаємося, як вони живуть.

(Лісова цариця одягає Павлусю зелену шапочку з квіток маку на голову. Вони вибігають з саду, підходять до дівчаток-квіточок. Квіти дрімають у півколі)

Лісова цариця: Ото сплять! І не чують, що ми до них прилетіли! Вставайте, мої сестриці!

(торкається кожної дівчинки паличкою, вони оживають, встають на ноги, стають півколом)

1-ша Лілея: Вибачай, царице-сестрице! Якби ти знала, як ми стомились! Ох, бідні ми квіти!

Лісова цариця: А що ж воно таке?

2-га Лілея: Вдень нас руками займають, листя обривають, а часом і віку збавляють, гострим ножом стинають, несуть нас у панську палату, ставлять нас у воду, гублять нашу вроду. Ой сестрице, скільки нас загинуло, білий світ покинуло. Ось, було недавно свято – скільки нас потято!!!

Лісова цариця: Бідні, бідні мої сестрички! *(Журливо мовила і озирнулась.)*
А де ж моя сестричка наймолодша?

3- Лілея: Немає сестриці, немає – в іншому садочку процвітає. Віддала сестрицю наша панна. Випросила дівчина Мар'яна, за щирю свою роботу влітку випросила щонайменшу квітку.

Павлусь: *(до Лілеї-цариці)* Засмутили мене твої сестрички. Полетіли до Мар'яни!

(Обоє вилітають, дівчата – квіти в цей час танцюють і завмирають у крузі)

Лісова цариця: Здорова, любя моя сестричко!

Лілея наймолодша: Здорова, любя сестрице, Лілеє-царице! Де ти літала? Де ти бувала? Чи моїх сестричок не видала?

Лісова цариця: Видала, видала, і про тебе розпитала.

Лілея наймолодша: Як же вони маються, мої сестриці, мої милі жалібниці? Чи згадують про сестру молоденьку, про лілею біленьку?

Лісова цариця: Згадують, згадують, щодня плачуть по тобі.

Лілея наймолодша: Нехай не плачуть, нехай не ридають. Мені в цій квітці краще, ніж царичі. Красуюсь, пишаюсь, з лишеньком не знаюсь. Ще сонце не сходить, а моя Мар'яночка з хатиночки виходить, мене поливає та доглядає.

Лісова цариця: Що ж, люба сестрице, скажи Мар'яночці спасибі, що так гарно тебе доглядає. Рости ж, Лілеє, розкішна, красна, щоби би була доля щаслива! Павлику, а нам пора вже повертатись додому. Бачиш, он вже сонце сходить.

(Бере за руку і хоче бігти додому. Павлусь простягає руку, і вони вибігають. Лісова цариця зникає, а Павлусь знову в ліжечку)

Павлусь: Леліє, *(протирає очі зі сну)* я не хочу додому. Я хочу тут залишитись у Мар'яни.

Лісова цариця: *(здалеку промовляє)* Ні, любий Павлусю, нехай іншим разом, на сьогодні досить, мені ніколи, ще маю багато роботи. Лягай відпочинь трішечки. Прощавай! Будь здоровий.

Павлусь: Почекай! Почекай! *(Ніби уві сні, простягає руки і розплющує очі)*

Мати: *(заходить до кімнати)* А, ти вже прокинувся, моя люба дитино? Ну, як ся маєш?

Павлусь: Добре! Зовсім добре! А знаєш, мамочко, який гарний сон мені приснився? Мені снилася Лелія – цариця! Це вона допомогла мені одужати. Якби ти знала, яка вона красива і добра!

Ведучий 2: Краса Поділля, пісні та легенди цього краю ніколи не покидали Лесиною серця. Тяжка хвороба змушувала її жити далеко від батьківщини, і «лісова душа» поетеси завжди тужила за рідним краєм. Юрба образів не давала спокою поетесі, у снах проходили все нові й нові герої, які наказували їй писати.

Дівчинка: Я чую, ніби ліс Волині

Шепоче Лесі Українці

Свої казки, свої балади,

Пісні народні і колядки.

До неї Мавка прибігала,

Віночком Лесю прикрашала,

Русалка голосом – дзвіночком

Кружляла з нею у таночку.

Їй Лісовик примружливо всміхався,

І Водяний із дна ріки піднявся.

Лукаш для неї грає на сопілці,

А Патерчата дивляться з водиці.

Леся Українка: *(проходить у задумі, сідає за стіл і пише, потім промовляє)*

Мені здається, що я просто згадала наші ліси та затужила за ними. А той образ Мавки – мрія моя ще з дитинства. Видно, вже треба було мені колись написати, мабуть, тепер «прийшов слухний час», – я й сама не збагну, чому. Зачарував мене цей образ на весь вік...

(Схиляє голову, починає писати)

(Уривок з драми-феєрії «Лісова пісня»)

(У кутку дерево, з-за якого виходить Мавка, в ясно-зеленому одязі, з розпущеним волоссям, розправляє руки і проводить долонею по очах)

Мавка: Ох, як довго я спала!

(Лунає мелодія сопілки)

А хто мене збудив?

Лісовик: *(бородатий дідок у вбранні кольору кори, у волохатій шапці)*

Либонь весна.

Мавка: Весна ще так ніколи не співала, як отепер.

(Лукаш грає)

То весна співає?

Лісовик: Та ні, то хлопець на сопілці грає. Дядька Лева небіж, Лукаш на ймення.

Мавка: Хотіла б я побачити його. Він, певне, гарний!

Лісовик: Не задивляйся ти на хлопців людських,

Се лісовим дівчатам небезпечно...

Минай людські стежки, дитино,

Бо там не ходить воля – там жура.

Тягар свій носить. Обминай їх, доню:

Раз тільки ступиш – і пропала воля!

Мавка: *(сміється)*

Ну, як таки, щоб воля, - та пропала?

Се так колись і вітер пропаде!

(входить Лукаш. Мавка і Лісовик ховаються. Лукаш хоче надрізати ножем березу, щоб сточити сік. Мавка кидається і хапає його за руку)

Мавка: Не руш! Не руш! Не риж! Не убивай!

Лукаш: Та що ти, дівчино? Чи я розбійник?

Мавка: Не точи! Се кров її. Не пий же крові з сестрички моєї!?

Лукаш: Березу ти сестрою називаєш? Хто ти така?

Мавка: Я – Мавка лісова.

Лукаш: *(уважно придивляється до неї)*

А, от ти хто! Я від старих людей про мавок чув не раз,

Але ще зроду не бачив сам.

Мавка: А бачити хотів?

Лукаш: Чому ж бо ні? Що ж – ти зовсім така, як дівчина... А чом же в тебе очі зелені? *(придивляється)*

Та ні, тепер зелені... а були,

Як небо сині... О! тепер вже сиві,

Як тая хмара... ні, здається, чорні,

Чи, може, карі... ти така дивна!

Мавка: *(усміхаючись)* Чи гарна я ж тобі?

Лукаш: *(соромлячись)* Хіба я знаю?

Мавка: *(сміючись)* А хто ж те знає?

Лукаш: *(зовсім засоромившись)* Ет, таке питаєш.

Мавка: *(щиро дивуючись)* Чому ж сього не можеш запитати?

От бачиш, там питає дика рожа: «Чи я хороша?»

А ясен їй кидає в верховітті: «Найкраща в світі!»

Лукаш: А я й не знав, що в них така розмова,

Я думав дерево німе, та й годі.

Мавка: Німого в лісі в нас нема нічого.

Лукаш: А хто ж твій рід?

Мавка: Мені здається часом, що верба,
Ота стара, сухенька, то – матуся.
Вона мене на зиму прийняла
І порохом м'якеньким устелила
Для мене ложе.

Верба рипіла все: «Засни, засни...»
І снились мені все білі сні:
На сріблі сяяли ясні самоцвіти,
Стелились незнані трави, квіти,
Блискучі, білі...

Лукаш: *(заслухавшись)*

Як ти говориш.

Мавка: Твоя сопілка має кращу мову.
Заграй мені, а я поколишуся.

(Лукаш грає на сопілці)

Мавка: Як солодко грає,
Як глибоко крає,
Розтинає білі груди, серденько виймає?

(Мавка, зачарована грою, усміхається, а в очах якась туга, аж до сліз)

Лукаш: Ти плачеш, дівчино?

Мавка: Хіба я плачу? *(проводить рукою по очах)*. А справді... Ні-бо! То роса
вечірня. Заходить сонце. Бач уже встає на зорі туман...

Ведуча: Мавка – це дівчина, яка зачарувала Лесю на весь вік. І звучать її слова,
наче заповіт:

Як умру, на світі запалає
Покинутий вогонь моїх пісень,
І стримуваний промінь засіяє,
Вночі запалений, горітиме удень!

Леся Українка: Хто вам сказав, що я слабка,
Що я корюся долі?

Хіба тремтить моя рука

Чи пісня й думка кволі?

Ведуча: Останні дні свого життя Леся Українка провела в Грузії, де вона лікувалась. У серпні 1913 року в оточенні рідних і друзів поетеса померла. Поховали Лесю Українку в Києві на Байковому кладовищі. Ця мужня українка була і є взірцем служіння рідному народові. Сподіваюсь, що ви завжди матимете потребу звернутися до її творів, які навчають вас любити Україну, бути мужніми і водночас розуміти людей.

Ведуча: Дописано останній вірш Лесі Українки. Відгоріла її свічка, але вона має в серці те, що не вмирає. Леся – дочка Прометея, дочка українського народу.

Учениця:

Я знала Лесю Українку
Живу, тривожну, молоду,
Вона, мов квітка у барвінку,
Цвіла в поліському саду.
Вітри піснями захлинались,
Ліси шуміли навкруги,
І в срібні роси одягались
Ранкові в маревах луги.
Ходила Мавка – чарівниця,
Когось шукала між дерев.
І знав, хто їй ночами сниться,
Мешканець лісу – дядько Лев.
Не стерлась райдужна сторінка.
Не вмерла пісня лісова.
Безсмертна Леся Українка.
Була і є навік жива.

ЗМІСТ

Передмова	3
Розділ I. Тексти з графічними маркерами	
• Текст 1	6
• Текст 2	7
• Текст 3	8
• Текст 4	9
• Текст 5	10
• Текст 6	11
• Текст 7	12
• Текст 8	13
• Текст 9	14
• Текст 10	15
• Текст 11	16
• Текст 12	17
• Текст 13	18
• Текст 14	19
• Текст 15	20
• Текст 16	21
• Текст 17	22
• Текст 18	23
• Текст 19	24
• Текст 20	25
Відповіді	26
Розділ II. Конспекти нестандартних уроків з української літератури	
✓ Леонід Глібов «Щука»	29
✓ Іван Котляревський «Наталка Полтавка»	38
✓ Василь Симоненко «Цар Плаксій та Лоскотон»	47
✓ Улас Самчук «Марія»	50
✓ Леся Українка «Без надії сподіваюсь»	60